

Kulturpolitik i den svenska välfärdsstaten

En idéanalys av två propositioner

REBECCA TOMASDOTTER WALTERSSON

HÖGSKOLAN I BORÅS
VETENSKAP FÖR PROFESSION

Svensk titel: Kulturpolitik i den svenska välfärdsstaten: en idéanalys av två propositioner

Engelsk titel: Culture policy in the swedish welfare state: an idea analysis of two government bills

Författare: Rebecca Tomasdotter Waltersson

Färdigställt: 2012

Handledare: Anders Frenander och Jenny Lindberg

Abstract: This essay is about Swedish government cultural policy. The premise is that cultural policy is a form of welfare policy. The welfare state has changed and this affects the conditions for the cultural policy. Welfare is funded and organized in different parts of society, in three spheres that can be said to represent society as a whole. These spheres are the public sphere, the market and the civil society. The aim is to analyze how the national cultural policy appeared in the 1970s, compared to how it appears today. The theoretical approach is that society is composed of three spheres, their development is described in the paper with Karl Polanyi's The great transformation. The welfare state and the change of it is described by two of Jacobs Torfings writings and by Bob Jessops two ideal types of welfare states, The Keynesian Welfare National State and The Schumpeterian Workfare Postnational Regime. The method is to use the three spheres of society as an ideal type and make an analysis of ideas in two cultural policy bills. The result of the analysis is that in the bill from 1974 the goal became a cultural policy that contributes to a more equal society and the market's influence on culture is considered problematic. In 2009 the market is considered rather as something contributing to growth and development in society. This development indicates a change of the welfare state.

Nyckelord: Statlig kulturpolitik, välfärdspolitik, välfärdsstat, idéanalys

Innehållsförteckning

1 Inledning	1
1.1 Problemformulering	1
1.2 Syfte	1
1.3 Frågeställning	2
2 Bakgrund	2
3 Teoretiska utgångspunkter	3
3.1 Samhällets tre sfärer	4
3.2 Välfärdsstaten	5
3.2.1 Välfärdsstatens framväxt	5
3.2.2 En förändrad välfärdsstat	5
3.3 Kulturpolitik och samhällets tre sfärer	6
4 Metod och material	8
4.1 Idéanalys	8
4.2 Analysverktyg	9
4.3 Material	9
5 Tidigare forskning	10
5.1 Kulturpolitik	10
5.2 Andra uppsatser om kulturpolitik	11
6 Resultatredovisning	12
6.1 Propositionernas tillkomst	12
6.2 Propositionerna	13
6.3 Skäl till kulturpolitiken	13
6.3.1 Den statliga kulturpolitiken	13
6.3.2 Tid för kultur	14
6.4 Kulturpolitiska mål	16
6.4.1 Den statliga kulturpolitiken	16
6.4.2 Tid för kultur	18
6.5 Kulturpolitiska åtgärder	20
6.5.1 Den statliga kulturpolitiken	20
6.5.2 Tid för kultur	24
7 Slutsatser	29
7.1 Kulturpolitik och samhällets tre sfärer	29
7.2 Kulturpolitik som en del välfärdsstaten	30
8 Vidare forskning	32
Sammanfattning	32
Litteratur- och källförteckning	33

1 Inledning

1974 föreslogs det i den första omfattande kulturpolitiska propositionen till Sveriges riksdag att kulturen skulle bli en del av det större välfärdsområdet.¹ Kulturpolitiken blev en del av det större generösa välfärdsprogrammet, präglad av den socialdemokratiska värderingen om jämlikhet som utvecklats sedan andra världskrigets slut. Denna välfärd var väl utbyggd när den första samlade kulturpolitiken presenterades på 1970-talet. Detta var dock det decennium som skulle förändra förutsättningarna för välfärdsstaten, både i Sverige och i andra västländer. En annan, nyliberal politik kom att påverka hela samhället.²

Uppsatsen utgår ifrån att kulturpolitik är en form av välfärdspolitik, detta formar uppsatsens problemformulering, syfte och frågeställning, liksom uppsatsens teoretiska utgångspunkter. De ekonomiska och politiska förutsättningarna för kulturpolitiken beskrivs i avsnittet Bakgrund. Uppsatsens teoretiska utgångspunkter innebär även att samhället består av tre sfärer, en offentlig, en ekonomisk och en sfär som består av civilsamhället. Dessa tre sfärer används som idealtyper vid den jämförande analysen av de två kulturpolitiska propositionerna, *Den statliga kulturpolitiken* från 1974 och *Tid för kultur* från 2009 som utgör uppsatsens undersökta material. De teoretiska utgångspunkterna om välfärdsstaten återkommer avsnittet Slutsatser, i detta avsnitt jämförs även uppsatsens slutsatser med en del av texterna i avsnittet Tidigare forskning.

1.1 Problemformulering

Kultur kan sägas vara en form av välfärd. Välfärd produceras och konsumeras i olika delar av samhället och hur detta ska gå till är ett område för politiken att besluta om. I Sverige har en välfärdsstat vuxit fram under tiden efter andra världskriget, där det offentliga tagit ett stort ansvar för befolkningens välfärd. Svensk politik på kulturområdet har länge förts, i början av 1970-talet kom staten i större utsträckning föra en kulturpolitik med ambitionen att göra kulturen till en del av det större välfärdsområdet. Ett välfärdssamhälle består förutom av det offentliga, av ett civilsamhälle och en ekonomi i form av marknaden och dessa tre sfärer kan urskiljas i kulturpolitiken. Inom kulturpolitiken uttrycks dessa tre sfärerna i politikens utformning, vilka mål som sätts för kulturområdet och vilka åtgärder som anses krävas för att uppnå dessa mål.

1.2 Syfte

Uppsatsens syfte är att studera samhällets tre sfärer; den offentliga, civilsamhället och marknaden som de uttrycks i den svenska, statliga kulturpolitiken och hur dessa tre sfärer påverkar politikens utformning. I uppsatsen görs en analys av hur dessa tre sfärer

¹ Prop. 1974:28, s. 387.

² Frenander 2005, s. 57-73.

uttrycks i kulturpolitiken på 1970-talet inom den svenska, statliga politiken, jämfört med hur de tre sfärerna uttrycks i den aktuella kulturpolitiken.

1.3 Frågeställning

1. Vilken eller vilka av samhällets tre sfärer ska finansiera och organisera kultur enligt den svenska, statliga kulturpolitiken, såsom den uttrycks i propositionerna *Den statliga kulturpolitiken* från 1974 och i *Tid för kultur* från 2009?
2. Har det skett förändringar, och i så fall hur uttrycks dessa i synen på vilken eller vilka av samhällets tre sfärer som kulturen ska finansieras och organiseras i, enligt propositionen *Den statliga kulturpolitiken* från 1974 jämfört med propositionen *Tid för kultur* från 2009?

2 Bakgrund

Några år efter andra världskrigets slut, runt år 1950 började det gå bra för Sverige ekonomiskt, perioden med vad som kallas ”de gyllene åren” inleddes och kom att vara i ungefär tjugo år. Levnadsstandarden steg dramatiskt, samtidigt som en större del av befolkningen kunde ta del av den. Inte bara konsumtionen ökade, även sociala reformer infördes för att skapa en grundtrygghet för alla i samhället.³ En mer generell välfärd höll på att byggas, och denna välfärd skulle bli en del av ”den svenska modellen”, där grunden var socialism och kapitalism i samförstånd och samarbete. I den svenska modellen prioriterades ekonomisk effektivitet och tillväxt, liksom en jämnare fördelning i samhället av vad den högre tillväxten gav.⁴ Efter andra världskriget, som en del av välfärden skedde utbyggnaden av den offentliga sektorn, och en allt större del av inkomsterna kom att fördelas genom denna sektor istället för att fördelas av marknaden. Principen som kom att styra var behov istället för efterfrågan, tanken var att marknaden inte fungerade på ett godtagbart sätt när det gäller att fördela vissa nyttigheter i samhället.⁵

Politik kring kultur fördes knappt i Sverige även om den diskuterades under 1950-talet. I diskussionen ansågs kultur vara berikande för människor, men vissa hade inte tillgång till denna kultur och det kunde vara samhällets och politikens uppgift att verka för att alla skulle kunna ta del av kulturen. Kulturpolitiken liknade på så sätt politiken inom andra välfärdsområden, man hade kommit fram till att även på kulturens område rådde ojämlikhet i samhället, och en politik skulle föras för att en omfördelning på området skulle ske.⁶ Inom socialdemokratien fanns på 1950-talet tankarna om att människan först måste nå en viss ekonomisk och materiell standard, sedan kan hon ta till sig kultur. En förutsättning för kulturens vidare spridning blev därför hög ekonomisk tillväxt.⁷ Tanken om att en högre ekonomisk standard automatiskt skulle ge mer och bättre kulturkonsumtion visade sig dock inte stämma. Den höjda levnadsstandarden hade i

³ Magnusson 2002, s. 409.

⁴ Magnusson 2002, s 445-446.

⁵ Magnusson 2002, s 470-471.

⁶ Frenander 2005, s. 104-108.

⁷ Frenander 2005, s.117-119.

stället inneburit att konsumtionen av masskultur ökade, detta ansåg man inom socialdemokratin vara oroande och ett skäl till att politik på kulturområdet blev mer angeläget.⁸ Valfärd på de ekonomiska och sociala områdena var skapad, nästa steg var för samhället att ta ansvar för en kulturell valfärd och medlen för att åstadkomma detta skulle bli spridning och omfördelning av kulturen.⁹

Det statliga Kulturrådet tillsattes för att skulle komma med förslag om en ny statlig kulturpolitik. *Ny Kulturpolitik* som kom 1972 resulterade i tre kulturpropositioner 1974, 1975 och 1976 och riksdagen antog de föreslagna kulturpolitiska målen. Denna kulturpolitik blev även en politik för landstingen och kommunerna, med kommunerna och landstingen kom staten överrens om en ansvarsfördelning för kulturområdet. Mot slutet av 1980-talet kom man fram till att kulturpolitiken behövde förnyas, kulturpolitiken såsom den utformats under 1970-talet påverkades av det den goda ekonomiska situation samhället då befann sig i. Ekonomin var sämre i slutet av 1980-talet och den offentliga sektorn hade förlorat politisk legitimitet.¹⁰

Eftersom mycket hade hänt på de ekonomiska och politiska områdena sedan 1970-talet menar Frenander att detta sannolikt även borde ha förändrat kulturpolitiken. I den politiska processen på 1990-talet kom dock inte kulturpolitiken att genomgå de förändringar som man kunde ha väntat sig. 1993 tillsattes en utredning, 1995 var utredningen i två delar klar. Den första delen innehöll förslag om framtida kulturpolitik, den andra delen var en utredning av den kulturpolitik som förts under tjugo år. 1996 fattade riksdagen beslut om regeringens kulturpolitiska proposition och 1990-talets kulturpolitik blev en fortsättning den statliga kulturpolitik som antogs på 1970-talet.¹¹ I mitten av 1990-talet kom man även fram till att förändringar av den svenska modellen behövde göras för att undvika framtida kriser. Förändringarna handlade om lägre skatter, en mer flexibel arbetsmarknad och en minskad välfärdssektor. Målet för den ekonomiska politikens förändrades från att ha varit full sysselsättning på arbetsmarknaden till att vara balans i den svenska ekonomin och prisstabilitet, alltså en balanserad budget och en kontrollerad inflation. Denna omsvängning beskrivs som historisk och kom att gälla regeringar från båda blocken. Det internationella politiska samarbetet ökade när Sverige blev medlem i Europeiska unionen 1995.¹²

3 Teoretiska utgångspunkter

Uppsatsen utgår ifrån att samhället består av tre sfärer, en offentlig, en sfär som består av marknaden och en sfär som utgörs av civilsamhället. Sammansättningen av dessa tre sfärer påverkar välfärdsstatens funktioner. Valfärdsstaten har förändrats och denna förändring innebär även förändrade förutsättningar för kulturpolitiken.

⁸ Frenander 2005, s. 127-132.

⁹ Frenander 2005, s. 146-149.

¹⁰ Nilsson 2003, s. 241-249.

¹¹ Frenander 2005, s. 191-198.

¹² Magnusson 2010, s. 438-441.

3.1 Samhällets tre sfärer

Tanken att samhället består av tre sfärer utvecklades av bland andra Karl Polanyi. Det var när den industriella revolutionen startade som den ekonomiska sfären skildes ifrån den sociala, civilsamhället och en självreglerande marknadsekonomi kunde ta form. Målet för ekonomin blev i dess marknadsform inte i första hand människans försörjning utan skapandet av vinst.¹³ En självreglerande marknad får den effekten att istället för att den ekonomiska sfären är en del av den civila sfären blir den civila sfären en del av den ekonomiska.¹⁴ I England, det ledande landet i industrialiseringsprocessen blev arbetet kommodifierat, till en vara på marknaden. I mitten av 1800-talet när en lag om minimiinkomst togs bort. Industrikapitalismen hade skapats när den offentliga, politiska sfären tagit bort hindret för den marknadssfären. Strax efter detta slog dock den civila sfären i samhället tillbaka och en facklig och politisk arbetarklassrörelse bildades.¹⁵

Samspelet mellan människan och naturen ger produktion, på marknaden blir människans arbete en vara som säljs till priset av det som kallas lön, liksom naturen i formen av jorden blir en vara på marknaden. Två rörelser uppstod, två krafter som kom att verka för att forma samhället. Den ena rörelsen var den ekonomiska liberalismen som växte fram på 1830-talet och som verkade för marknadens självreglerande genom principen av *laissez-faire*. Den andra rörelsen bestod av de som ville skydda människan och naturen från marknaden.¹⁶ Polanyi menar att klasserna inte endast är ekonomiska utan även sociala, liksom de intressen klasserna har. Marknaden hotade sociala intressen som grupper hade och var anledningen till att de slöt sig samman för att skydda dessa intressen.¹⁷

Kooperativa föreningar och föregångare till fackföreningar bildades i England.¹⁸ På den europeiska kontinenten såg utvecklingen annorlunda ut, den industriella revolutionen hade redan skett i England och den kontinentaleuropeiske arbetaren behövde främst skydd på arbetsmarknaden. Arbetarklassen i Centraleuropa blev mer politiskt inriktad, genom organisering kom den att påverka lagstiftningen, den offentliga sfären, till exempel på socialförsäkringsområdet.¹⁹ I slutet av 1880-talet uppstod i kris i samhället, arbetslöshet, klassspänningar och svårigheter i den internationella handeln som satte press på växelkurserna. På 1930-talet lämnades till slut det illa fungerande systemet med guldmyntfoten och länder tog avstånd från *laissez-faire*principen. Inom den offentliga sfären skedde också förändringar, många länder gick från liberala stater till diktaturer, fascistiska eller socialistiska.²⁰

¹³ Polanyi 2002, s. 48-52.

¹⁴ Polanyi 2002, s. 67-70.

¹⁵ Polanyi 2002, s. 93-99.

¹⁶ Polanyi 2002, s. 155-165.

¹⁷ Polanyi 2002, s. 178-182.

¹⁸ Polanyi 2002, s. 197-200.

¹⁹ Polanyi 2002, s. 203-207.

²⁰ Polanyi 2002, s. 242, 280-281 och 86.

3.2 Välfärdsstaten

3.2.1 Välfärdsstatens framväxt

Flera teorier och beskrivningar av välfärdsstaten finns. Jacob Torfing vill definiera begreppet välfärdsstat och beskriva hur den uppkommit. Välfärdsstaten uppkom som ett svar på den kapitalistiska marknaden, och som en viss reglering av den. Välfärdsstaten, som i sin helhet skapar stora resurser, välfärd och social balans består av en sammansättning av stat, marknad och civilsamhälle. Såsom Torfing vill bestämma välfärdsstaten etablerades den i kapitalistiska länder, efter andra världskriget, där välfärdsstaten bestod av en socialt ansvarstagande stat, en organiserad kapitalistisk ekonomi och ett civilsamhälle bestående av hushåll som främst är organiserade kring konsumtion.²¹ Socialpolitiken var central i välfärdsstaten och kom att bland annat omfatta ekonomisk politik, utbildningspolitik och kulturpolitik. Central i välfärdsstaten är också principen om att det offentliga hjälper individen med försörjning, när denne inte själv klarar detta själv.²² Under en period efter andra världskriget var välfärdsstaterna i Västeuropa välfungerande, staten tog ett stort socialt ansvar. I de skandinaviska länderna hade socialförsäkringssystemen utvecklats till generösa och övergripande system. I början av 1970-talet utmanades välfärdsstaten av ekonomisk kris, hög arbetslöshet och stor statsfinansiell påfrestning.²³

3.2.2 En förändrad välfärdsstat

På 1980- och 1990-talen kom en förändring att ske i arbetsmarknads- och socialpolitiken, en internationell trend ledd av den anglosaxiska världen. Förändringen kan beskrivas som från ”welfare” till ”workfare”. Dessa reformer som skedde stegvis innebar fokus på en aktiv arbetsmarknadspolitik, som går ut på att om inte individen arbetar ska denna vara tillgänglig för arbetsmarknaden. Detta medför lägre sociala utgifter som en del av de offentliga utgifterna men i en förändrad välfärdsstat är lägre offentliga utgifter även ett mål i sig. En annan forskare som skapat teorier om välfärdsstaten är Gösta Esping-Andersen som Torfing refererar till i sin text. Esping-Andersen utvecklade en välfärdstypologi, där ett mål med välfärdsstaten var ”dekommodifiering”, att medborgarens försörjning inte ska vara beroende av deltagande på arbetsmarknaden. Torfing menar att så som välfärdsstaten förändrats innebär utvecklingen istället en ”rekommodifiering”, målet med välfärdsstaten är inte i första hand att garantera inkomst vid arbetslöshet, utan att så snart som möjligt få arbetskraften tillbaka till arbetsmarknaden vid arbetslöshet. Denna utveckling är en del av en större trend av förändringen av välfärdsstaten, som Torfing menar beskrivs väl av den brittiske sociologen Bob Jessop.²⁴

Bob Jessop beskriver två idealtyper av välfärdsstater, *The Keynesian Welfare National State*, KWNS och *The Schumpeterian Workfare Postnational Regime*, SWPR som båda utgår från att produktion sker enligt kapitalistiska principer. KWNS innebär att målet för den ekonomiska politiken i första hand är full sysselsättning genom efterfrågekontroll i

²¹ Torfing 1999, s. 225- 228.

²² Torfing 2004, s. 23.

²³ Torfing 1999, s. 238.

²⁴ Torfing 2004, s. 24-29.

en nationell ekonomi, välfärd genom en utbyggnad av socialförsäkringssystemet där medborgarskap i välfärdsstaten bygger på medborgarskap i en nationalstat. Grundläggande är tanken om en nationell ekonomi med medborgare i en nationalstat. KWNS innebär också att det är staten som i blandekonomin korrigerar marknaden, liksom att det är staten som är dominerande i förhållande till civilsamhället.²⁵ 1970-talet innebar kris för denna typ av välfärdsstat, särskilt förändrade förhållanden för nationalstaten. Att upprätthålla nationella mål med full sysselsättning blev allt svårare i krisande ekonomier som dessutom blev allt mer internationella. Även nationalstaten i sig kom att försvagas, till exempel genom internationella samarbeten som Europeiska unionen. Statens dominerande roll i förhållande till marknaden förändras också, till exempel genom ett ökat politiskt motstånd mot höga skatter. En annan typ av välfärdsstat kom att växa fram, idealtypen av den beskrivs som *Schumpeterian Workfare Postnational Regime*, SWPR. Målet för den ekonomiska politiken är första hand flexibilitet, för arbetsmarknaden innebär det flexibilitet i form av konkurrens. Socialpolitiken utformas för att passa en flexibel arbetsmarknad och näringslivet, individens sociala rättigheter kommer i andra hand. Det postnationella inslaget i SWPR innebär att beslut i högre grad fattas av internationella organisationer, men även på lägre regionala nivåer. Nationalstaten har mindre betydelse i SWPR, men även det offentliga som får mindre betydelse i förhållande till marknaden.²⁶

3.3 Kulturpolitik och samhällets tre sfärer

Anders Frenander använder relationen mellan samhällets tre sfärer för att se på välfärdsstaten och beskriva den svenska politiska utvecklingen. När folkhemmet är starkt börjar den svenska kulturpolitiken formas som en del av välfärdsstaten, under en period då sfäernas förhållande till varandra är stabila och det offentliga utövar ett starkt inflytande på samhället. Sfäernas stabila förhållande pågår fram till cirka 1970, därefter blir de tre sfäernas förhållande till varandra blir mer osäker. Den svenska modellen fungerar dåligt och den ekonomiska tillväxten avstannar. Den nyliberala vändningen förändrar också synen på välfärdsstaten, och sfäernas förhållande till varandra inom den. Marknaden får en mer framträdande roll. Under perioden därefter genomfördes avregleringar på finans- och valutamarknaden, en förändring av arbetsmarknadspolitik, liksom annan nyliberalt inspirerad politik som innebar att relationen mellan staten och marknaden försvagades. Även relationen mellan staten och civilsamhället försvagades. Staten, politiken skulle styra mindre över de två andra sfärerna, och den sfär som anses drivande i den nya dynamiken är marknaden. Denna förändring av välfärdsstaten, och upplösningen av folkhemmet skapar andra förutsättningar för en kulturpolitik.²⁷

Marknaden är den privata delen av ekonomin i samhället, en plats ”där köpare och säljare möts och priset bestäms genom ett samspel dem emellan”²⁸. I Sverige finns tre nivåer av offentlig förvaltning, en statlig nivå, en regional, ”länsnivå” och ”den lokala kommunnivån”²⁹. I denna sfär är den offentliga sektorn, ”den del av ekonomin som

²⁵ Jessop 1999, s. 349-350.

²⁶ Jessop 1999, s. 352-356.

²⁷ Frenander 2005, s. 57-73.

²⁸ Eklund 2001, s. 491.

²⁹ Frenander 2011, s. 15.

stys av politiska beslut och finansieras genom skatter och avgifter³⁰. Kulturpolitiken är ett sådant område där politiken organiseras och genomförs i alla tre nivåer. I dessa tre nivåer finns också olika typer av organisationer, till exempel bolag, myndigheter och ideella organisationer. Ägandeskapet av dessa organisationer varierar också, de kan vara offentligt ägda och offentligt finansierade, privat ägda men finansierade av offentliga medel eller så kan det offentliga äga en organisation tillsammans med en privat aktör. På den statliga nivån befinner sig Kulturdepartementet, skapat 1991 där kulturministern har den ledande befattningen. Ministern kan tillsätta offentliga utredningar, detta sker ofta efter regeringsskiftet då den nya regeringen planerar politiska förändringar. Kulturpolitiken verkställs genom en myndighet, Statens Kulturråd, som ska verka på ”armlängds avstånd” ifrån regeringen. En viss distans mellan den politiska makten och kulturlivet anses nödvändig för att behålla frihet i kulturen, politisk och konstnärlig. Staten ska stödja kulturen men inte styra över den, detta görs genom Kulturrådet som fördelar statliga medel och utvärderar de statliga insatserna på området. Den regionala nivån betstår av 20 landsting, ett område landstingen ansvarar för är vissa kulturfrågor, där länsbiblioteken ingår som har till uppgift att främja folkbibliotekets verksamhet i länet. I Sverige finns cirka 300 kommuner. Ett stort åtagande på kulturområdet för den enskilda kommunen är att organisera och finansiera folkbiblioteket. Just denna kommunala kulturuppgift finns sedan 1996 reglerad i Bibliotekslagen, instiftad 1996 med senare tillägg.³¹ Denna offentlighet har också en internationell dimension, det offentligas internationella kontakter och medlemskap i till exempel Europeiska unionen.

Jim McGuigan konstaterar att tala om civilsamhället är att resonera om ett fenomen som är så mycket mer svårdefinierat än staten eller den kapitalistiska marknaden.³² Civilsamhället beskrivs som ”civil society, contrasted with the state but not reducible to the market, being somewhere in between”³³ och ”a community of actors whose legally inscribed patterns of association are voluntary, which means that its members are equipped with power to interpret and transform the social and political structures within which they interact”³⁴.

Förhållandet mellan samhällets tre sfärer, det offentliga, marknaden och civilsamhället får olika effekter på kulturlivet och hur politiken förs på kulturområdet. Om förhållandet mellan det offentliga och civilsamhället menar Bengt Göransson, en tidigare socialdemokratisk kulturminister att man inom socialdemokratien alltid valt ”statssocialism” framför ”folkrörelsesocialism” när dessa två konkurrerat med varandra. Praktiskt har det inneburit att offentliga lösningar föredragits när man hanterat välfärdsproblem, även om man talat om folkrörelsernas betydelse. Perioden efter andra världskriget innebar dock att civilsamhället genom dess föreningsliv var en viktig aktör på kulturområdet, särskilt lokalt. Ett exempel är Arbetarnas bildningsförbund, ABF som redan på 1930-talet lämnade över de bibliotek man drev till en offentlig driftsform. Utvecklingen innebar att de offentliga tog över allt mer av det civila samhällets uppgifter, men även att offentliga medel allt mer kom att finansiera föreningslivet.³⁵

³⁰ Eklund 2001, s. 493.

³¹ Frenander 2011, s. 15-30.

³² McGuigan 2004, s. 53.

³³ McGuigan 2004, s. 51.

³⁴ McGuigan 2004, s. 51.

³⁵ Beckman & Månsson (red.) 2008, s. 15.

Jim McGuigan beskriver hur förhållandet mellan samhällets tre sfärer under påverkan av den internationella högerpolitiska vändningen formar kulturlivet och kulturpolitiken i Storbritannien. Sedan 1970-talet har utvecklingen innehållit avreglering, vilket inneburit att staten dragit sig tillbaka till förmån för marknaden. Den politiska tanken bakom är att marknadskrafterna är bättre och effektivare på att möta de behov medborgaren som kund har, än vad staten är. Den nya politiken introducerade även ett nytt sätt att tänka kring verksamhet inom den offentliga sektorn. Denna verksamhet ska fungera ”pseudokapitalistiskt”, enligt det nya sättet att tänka, och vinstperspektivet blir framträdande. På kulturpolitikområdet innebär det bland annat att istället för att tala om att staten subventionerar kultur talar man om att staten investerar i kultur och investeringen ska i framtiden ge avkastning i till exempel arbetstillfällen och ökade intäkter från turism.³⁶ Marknadens ökade inflytande har också lett till att man i Storbritannien satsat på att få företag att sponsra kulturen. Kultursponsring är mer utbrett i USA, men i välfärdsstaterna i Europa var detta ovanligare under 1900-talet.³⁷

4 Metod och material

Metoden i uppsatsen består av en idéanalys, som görs med hjälp av idealtyper som analysverktyg. Det material som analyseras är två kulturpolitiska propositioner. Uppsatsens teoretiska utgångspunkt att samhället består av tre sfärer används som idealtyp vid analysen av materialet. Boken *Textens mening och makt* beskriver idéanalysen som metod, analysverktyg och resonerar kring maktbegreppet och hur politisk makt kan uttryckas.

4.1 Idéanalys

I uppsatsen görs en idéanalys, där förekomster av idéer studeras i propositionerna med hjälp av idealtyper. I *Textens mening och makt* skriver författarna att ”En idé kan betraktas som en tankekonstruktion som till skillnad från de flyktigare intrycken eller attityderna utmärks av en viss kontinuitet.”³⁸ Lite senare i texten skriver författarna: ”... kan en sådan tankekonstruktion vara såväl en föreställning om verkligheten, som en värdering av företeelser eller en föreställning om hur man bör handla.”³⁹ Man beskriver idén som ett begrepp som svårdefinierat och nära ideologibegreppet. Ideologier innehåller ofta idéer, så beskrivs ideologibegreppet.⁴⁰

Man beskriver olika typer av idéanalyser utifrån dess syften och ambitioner, man menar att det finns tre syften, ett deskriptivt syfte, ett klagörande syfte och ett syfte som inbegriper att ståndpunkt tas. En inriktning av idéanalysen ”utgår ifrån att vilja analysera förekomsten av idéer i allmänhet, i debatter eller på något sak- eller politikområde.”⁴¹ En annan inriktning är att i idéanalysen fokusera på en viss aktör eller grupp, denna inriktning går att förena med ovanstående inriktning. Innehållslig

³⁶ McGuigan 1996, s. 59-67.

³⁷ McGuigan 2004, s. 38-47.

³⁸ Bergström & Boréus (red.) 2005, s. 149.

³⁹ Bergström & Boréus (red.) 2005, s. 149.

⁴⁰ Bergström & Boréus (red.) 2005, s. 150.

⁴¹ Bergström & Boréus (red.) 2005, s. 155.

idéanalys är en tredje inriktning som handlar om logiken i ideologisk argumentation, fokus är på hur argumenten används i debatten. Med en funktionell idéanalys vill man analysera, förklara och beskriva idéernas ursprung och vad de får för effekter.⁴²

4.2 Analysverktyg

Analysverktyg fungerar som ett tillvägagångssätt vid idé- och ideologianalyser. I uppsatsen används idealtyper som analysverktyg när texterna som utgörs av de kulturpolitiska propositionerna studeras. Idealtyperna fungerar i en idéanalys som punkter att gå efter när texten analyseras.⁴³ I uppsatsen utgörs idealtyperna av de tre sfärerna: den offentliga sektorn, civilsamhället och marknaden såsom de beskrivs i avsnittet 3.3 Kulturpolitik och samhällets tre sfärer. Dessa tre punkter utgör klassificeringar som är möjliga att göra av politiken som uttrycks i propositionerna. Dessa tre sfärer är ”platser” som finns i ”verkligheten”, men de finns också som idéer och inom politiken kan man säga att de som idéer påverkar hur politiken vill utforma samhället. En idé inom politiken kan sägas både vara ”en föreställning om verkligheten”, ”en värdering av företeelser” och som ”en föreställning om hur man bör handla.”⁴⁴ Analysen görs för att finna uttryck för hur politiken ser på de olika sfärerna i förhållande till kulturen, liksom hur dessa sfärer, enligt politiken ska förhålla sig till varandra på kulturområdet. Dessa tre sfärer i en sammansättning skapar som Torfing menar det en välfärdsstat,⁴⁵ och denna sammansättning behandlas i uppsatsens slutsatser enligt Jessops två definitioner av välfärdsstater⁴⁶.

4.3 Material

Ett uttryck för statlig politik är de propositioner som regeringen överlämnar till riksdagen. Tre kulturpolitiska propositioner har i Sverige antagits av riksdagen, detta skedde 1974, 1996 och 2009. Det material som undersöks i uppsatsen för att besvara frågeställningarna är två sådana propositioner, *Den statliga kulturpolitiken* från 1974 och *Tid för kultur* från 2009. I boken *Textens mening och makt* beskrivs hur texter som uttryck för makt studeras, däribland politisk makt. Politisk makt uttrycks i text, till exempel en regerings förslag till riksdagen, propositionerna. Dock kan inte själva propositionerna sägas vara makt. ”Texterna speglar, reproducerar eller ifrågasätter t.ex. makt. Men de är inte i sig makt. De kan användas för att komma åt relationer mellan individer eller grupper som ligger utanför texterna.”⁴⁷ I boken beskrivs hur sociologen Steve Lukes har delat in maktbegreppet i tre delar, ”dimensioner”. Den första dimensionen utgörs av en synlig makt som uttrycks i beslut fattat i ett politiskt sammanhang. Den andra dimensionen innebär att makt är mer än de fattade besluten, makt är även att kontrollera vilka frågor som tas upp, vilka frågor som väljs och väljs bort. Den tredje dimensionen av makt kan sägas vara ”makten över tanken”, hur saker

⁴² Bergström & Boréus (red.) 2005, s 155-157.

⁴³ Bergström & Boréus (red.) 2005, s 159-160.

⁴⁴ Bergström & Boréus (red.) 2005, s. 149.

⁴⁵ Torfing 1999, s. 227.

⁴⁶ Jessop 1999, s. 349-356.

⁴⁷ Bergström & Boréus (red.) 2005, s. 15.

framställs påverkar hur vi tänker kring dem.⁴⁸ De förslag som regeringen lägger fram inför riksdagen som sedan riksdagen fattar beslut om, propositionerna, kan också sägas vara text som uttrycker makt. Propositionerna kan sägas utgöra makt i Lukes första dimension.

5 Tidigare forskning

Ants Viirman och Jenny Johannisson skriver om Sverige, hur de tre sfärernas inflytande över kulturen förändras när välfärden byggs ut efter andra världskriget. I Frenanders bok *Kulturen som kulturpolitikens stora problem* beskrivs kulturpolitikens framväxt som en del av välfärden. Även uppsatser är skrivna om ämnet kulturpolitik, två av dessa tre uppsatser analyserar propositionen *Tid för kultur*, och den tredje analyserar propositionen *Den statliga kulturpolitiken*. Analyserna som görs i dessa uppsatser är liknande den som görs i denna uppsats, men de teoretiska utgångspunkterna skiljer sig.

5.1 Kulturpolitik

Författarna Ants Viirman och Jenny Johannisson beskriver i en text från 2008 hur förhållandet mellan staten, landsting/regioner, kommuner och civilsamhället utvecklats i kulturpolitiken. Kulturpolitiken såsom den utformades på 1970-talet hade fördelningspolitiska motiv, då utredningar hade visat att människors kulturvanor berodde på deras ekonomiska, sociala och utbildningsmässiga förutsättningar. Om civilsamhället skrivs det att 1974 års kulturpolitik markerade den betydelse ideella organisationer hade för kulturlivet, och dessa organisationer kom att spela en viktig roll i många kommuners kulturliv. Marknaden tog den statliga kulturpolitiken istället tydligt avstånd av under en lång tid. Detta kom att förändras först på 1990-talet när den ekonomiska krisen påverkade kommunernas förmåga att finansiera kulturen. Utvecklingen innebar att kommunerna inom fritidssektorn kom att samarbeta med både ideella organisationer och näringsliv.⁴⁹

Anders Frenander beskriver hur kulturen kom att behandlas av olika politiska partier och hur staten kom att föra en politik på området i en text från 2008. På en statlig nivå kom ett ecklesiastikdepartement att ansvara för de kulturpolitiska frågorna innan ett kulturdepartement bildades. I andra Europeiska länder hade kulturdepartement skapats i Frankrike och i Danmark, 1959 respektive 1961. Avgörande för den svenska kulturpolitiken blev när Kulturrådet var klart med sitt betänkande 1972, två år senare fastslog riksdagen åtta kulturpolitiska mål för Sverige som också fick ett Statens kulturråd ett verkställande organ liknande det brittiska Art Council som skapats redan 1946. 1993 beslöt den dåvarande regeringen att kulturpolitiken skulle utvärderas och utredas. Förändringar föreslogs men 1996 beslutade riksdagen om en kulturpolitik lik den man beslutat om 1974.⁵⁰

⁴⁸ Bergström & Boréus (red.) 2005, s. 13-14.

⁴⁹ Johannisson & Viirman 2008, s. 15-19.

⁵⁰ Frenander 2008, s. 43-47.

I *Kulturen som kulturpolitikens stora problem*, en bok från 2005 av Anders Frenander beskrivs hur kulturpolitiken utvecklats under 1900-talet. Debatten om kulturfrågan tog fart vid 1950-talets slut och man tyckte det var dags att ta tag i kulturen som politikområde. Valfärden var nu utbyggd, inom socialdemokratien blev det naturliga steget att efter den politiska och sociala demokratin även införa en kulturell demokrati. Man ville även förändra förhållandena för producenterna av kulturen, konstnärerna ska inte vara helt beroende marknaden då ett marknadsberoende både är sämre för konstnärens ekonomiska situation och den konst som skapas. Staten skulle bli en finansiär av kulturen utan att bestämma kulturens innehåll.⁵¹ Den kulturpolitiska proposition som 1974 presenterades av regeringen byggde i stor utsträckning på Kulturrådets betänkande, den offentliga utredning som kommit två år tidigare. Dels handlade det om att i samhället omfördela konsumtionen av kulturen, en gammal politisk tanke, men även att i samhället sprida producerandet av kultur till nya grupper.⁵²

5.2 Andra uppsatser om kulturpolitik

Författarna Mette Agborg och Malin Bolander analyserar i sin magisteruppsats *Kulturpolitik som instrument: en idéanalys av propositionen Tid för kultur* från 2011 regeringens kulturproposition från 2009 i syfte att finna de argument som finns för att föra politik på kulturområdet och hur man argumenterar för denna politikens legitimitet. Tidiga mål med kulturpolitiken, såsom den såg ut på 1970-talet menar författarna var en ökad bildning hos befolkningen och en ökad jämlikhet i samhället. Samhället har sedan dess förändrats och författarna vill undersöka vilka mål som finns med kulturpolitiken idag. I uppsatsen menar man att all kulturpolitik är instrumentell, att kulturpolitik alltid förs för att uppnå syften, på andra områden än just kulturområdet. Detta är den norske kulturpolitikforskaren Geir Vestheims teori och i uppsatsen används hans teori med fyra olika typer av ”instrumentalism”: demokratisk instrumentalism, ekonomisk instrumentalism, kvalitativ instrumentalism och social instrumentalism. Med denna modell analyseras propositionen *Tid för kultur* och man kommer fram till att propositionen ofta använder ekonomiska argument för att föra kulturpolitik, att målet med kulturpolitiken är ofta att uppnå ekonomiska mål.⁵³

Kandidatuppsatsen *Folkbiblioteket i den statliga kulturpolitiken: En ideologianalytisk studie av propositionen Tid för kultur* från 2010 behandlar även den svenska kulturpolitik, men författarna Jakob Hedbom och Erik Lindroos har även valt att även lägga fokus på folkbiblioteket. Syftet i uppsatsen är att undersöka kulturpolitikens ideologiska inriktning. I uppsatsen görs en idé- och ideologianalys med hjälp av den danska forskaren Dorte Skot-Hansens tre rationaler som syftar till att förklara kulturpolitik. De tre rationalerna är humanistisk, instrumentell och sociologisk. Det empiriska material man i uppsatsen valt att undersöka är propositionen *Tid för kultur*, men författarna beskriver även de kulturpolitiska målen från 1997 för att belysa skillnader jämfört med dagens mål. Vad man kommer fram till är att kulturpolitiken såsom den utformas i *Tid för kultur* ska verka för upplysning och demokrati men att marknaden fått ett större inflytande över kulturpolitiken. Skillnad finns dock menar

⁵¹ Frenander 2005, s. 128-132.

⁵² Frenander 2005, s. 153-161.

⁵³ Agborg & Bolander 2011.

författarna när det gäller politiken på folkbiblioteksområdet. Marknadsperspektivet på folkbiblioteket är nedtonat och folkbiblioteket kopplas mer ihop med bildning.⁵⁴

Kultur och marknad i svensk kulturpolitik under 1970- och 1990-talen: En kontextuell ideologianalytisk studie är en magisteruppsats från 2005 som behandlar politikens förhållande till marknaden och kulturen. Särskild uppmärksamhet i uppsatsen riktas mot kulturområdet litteratur och hur denna behandlas i politiken. Författaren Angelica Holm Johansson har undersökt två offentliga utredningar och två propositioner, *Boken: Litteraturutredningens huvudbetänkande* och *Boken i tiden*, offentliga utredningar från 1974 respektive 1997. Propositionerna som undersöks är *Den statliga kulturpolitiken I* och *Kulturpolitik* från 1974 respektive 1996. Teorin i uppsatsen består av två politiska ideologier, reformistisk socialism och nyliberalism. För att analysera de kulturpolitiska texterna används Dorte Skot-Hansens tre rationaler. Uppsatsen kommer fram till att politiken både på 1970- och 1990-talet är negativ till ett nära förhållande mellan kultur och marknad, även om man inom politiken på 1970-talet dömer marknaden och dess konsekvenser för litteraturen och kulturen lite hårdare än vad man gör på 1990-talet. Författaren menar att den svenska statliga politiska inställningen till samverkan mellan kultur, litteratur och marknad i stort sett inte har förändrats mellan 1970- och 1990-talet.⁵⁵

6 Resultatredovisning

Analysen av propositionerna sker utifrån den teoretiska utgångspunkten att samhället består av tre sfärer, en offentlig, en marknadssfär och en sfär som består av civilsamhället som beskrivs i teoriavsnittet och då främst i texten 3.3 Kulturpolitik och samhällets tre sfärer. De två propositionerna *Den statliga kulturpolitiken* från 1974 och *Tid för kultur* från 2009 analyseras i tre delar; vad de två propositionerna uttrycker om vilka skäl det finns för kulturpolitik, vilka målen för kulturpolitiken är och vilka politiska åtgärder som bör vidtas för att uppnå dessa mål på kulturområdet. Analysen vill finna hur samhällets tre sfärer uttrycks och behandlas i de skäl, mål och åtgärder som presenteras i kulturpolitiska propositionerna. Före beslut om kulturpolitiken fattades skedde kulturutredningar, både på 1970- och 2000-talet, som ett led i propositionernas tillkomst.

6.1 Propositionernas tillkomst

1969 tillsattes Kulturrådet för att utreda och föreslå en ny, mer sammanhållen och komplett statlig kulturpolitik. 1972 var den offentliga utredningen om kulturpolitiken klar och den skickades ut på remiss. Remissinstanserna var överlag positiva till de förslag om kulturpolitiken som presenterats i utredningen, men vissa remissutlåtande ville dock att politiken skulle ta tydligare ställning mot den kommersiella kulturen. Så blev det även i propositionen och det mesta som föreslogs i utredningen blev en del av regeringens proposition *Den statliga kulturpolitiken* som presenterades i riksdagen mars

⁵⁴ Hedbom & Lindroos 2010.

⁵⁵ Holm Johansson 2005.

1974.⁵⁶ Efter den borgerliga valsegern 2006 skulle kulturpolitikens form och innehåll ses över och en offentlig utredning av kulturpolitiken tillsattes 2007 av kulturminister Lena Adelsohn-Liljeroth, tre år senare var betänkandet färdigt att presenteras för regeringen.⁵⁷ Samma år i december beslöt riksdagen att anta den nya kulturpolitiken som formulerats i propositionen *Tid för kultur*.

6.2 Propositionerna

Propositionen som lämnades över till riksdagen 1974, *Den statliga kulturpolitiken* innehåller förutom förslag om en ny kulturpolitik först en genomgång av hur situationen ser ut på kulturområdet, vad kulturen har för förslag till politiska mål och hur remissinstanserna ställer sig dessa förslag. De kulturpolitiska målen förslås sedan i propositionen, följt av förslag på åtgärder för att uppfylla dessa mål och sedan beräkningar för budgeten år 1974/75. Den proposition som 2009 överlämnades till riksdagen, *Tid för kultur*, beskriver hur propositionen kommit till, vilka utredningar som varit betydelsefulla och hur remissinstanserna ställer sig till förslagen i propositionen. Propositionen beskriver även de skäl regeringen har för att förändra kulturpolitiken.

6.3 Skäl till kulturpolitiken

6.3.1 Den statliga kulturpolitiken

Departementschefen Bertil Zachrisson ger sin syn på kulturen i samhället och beskriver anledningar till den nya kulturpolitik som han föreslår i propositionen från 1974. Den nya kulturpolitiken handlar om strävandet efter jämlikhet i ett större perspektiv i samhället. Många människor har fått det bättre socialt och materiellt, men det finns fortfarande stora skillnader på kulturområdet, man har inom politiken prioriterat reformer på andra områden. Trots att en utjämning skett finns det fortfarande skillnader mellan samhällsgrupper och de grupper som är privilegierade på andra områden är det även på kulturområdet. Lågutbildade, invandrare, människor med fysiska och psykiska handikapp är grupper som anses ha sämre tillgång till kultur. Skillnaderna finns inte endast mellan olika samhällsgrupper. Det finns även geografiska skillnader, tillgången till kultur är exempelvis inte lika god på landsbygden som i städerna. Det slås i propositionen fast att ”Kulturell jämlikhet är lika angelägen som ekonomisk och social jämlikhet”⁵⁸. Målet om jämlikhet innebär att kulturpolitiken ska motverka ojämlikhet som skapas av marknaden, där olika grupper har olika resurser. Även om utjämning på kulturområdet är en del av ett större utjämningsprojekt är vissa förhållanden speciella för just kulturen menar departementschefen, vinstintresset som driver en stor del av kulturproduktionen ger ibland ett dåligt utbud, den kommersiella produktionen av kultur innebär även att utbudet blir mer likriktat och valfriheten minskar.⁵⁹ Förhållandet mellan stat, landsting och kommun tas upp.

⁵⁶ Frenander 2005, s. 153-160.

⁵⁷ Frenander 2011, s. 19-20.

⁵⁸ Prop. 1974:28, s. 294.

⁵⁹ Prop. 1974:28, s. 291-294.

Det finns f. n. inte någon för samhället i bemärkelsen stat, landsting och kommuner samlad målsättning för de kulturpolitiska åtgärderna.⁶⁰

Sedan konstateras även att:

De mål för kulturpolitiken som kulturrådet föreslår avser den statliga kulturpolitiken och gäller därmed direkt endast för statliga organ. Självfallet får målen stor betydelse också för kommuner och landsting genom att de ger uttryck för de ramar inom vilka kulturpolitiken i samhället som helhet bör bedrivas.⁶¹

Även den privata sektorn berörs av kulturpolitikens mål indirekt då de privata intressena på kulturområdet kan få konsekvenser som kräver insatser från statens sida. Målen för kulturpolitiken berör även folkrörelserna och andra organisationer, speciellt när det gäller att förtydliga hur samarbetet mellan dessa föreningar och det offentliga ska ske. I propositionen lyfts de frivilliga föreningarnas betydelse fram, särskilt när det gäller bildning och förmågan att få nya grupper att komma i kontakt med kultur.⁶² Skälen till kulturpolitiken är kunna påverka både det offentliga, då främst statliga organ, men även marknaden och den civila delen av samhället. Marknaden och dess effekter anses negativa, dessa effekter innebär både ojämlikhet och en sämre kultur. Det offentliga och civila samhället ses som en positiv motvikt till marknaden.

6.3.2 Tid för kultur

Även i propositionen från 2009 beskriver man kulturens villkor och de skäl man anser betydelsefulla för en ny kulturpolitik:

Kulturens och konstens innehåll ska inte och kan inte styras genom politiska beslut, men samhället kan, med en väl genomförd kulturpolitik, skapa förutsättningar för ett starkt kulturliv som utvecklas och blomstrar på egna villkor.⁶³

Kulturpolitikens uppgifter rör områden som kulturarv, tillgängligöra kultur i hela landet. Kulturpolitiken ska ha ett ”medborgarperspektiv” och detta uppnås genom samarbete mellan den statliga, regionala och kommunala nivån.⁶⁴ Kulturpolitiken:

kommer till uttryck ... inte minst genom att aktörerna på kulturområdet samverkar med andra politikområden, med det civila samhället och med näringslivet.⁶⁵

Skäl till kulturpolitik är samarbete mellan den statliga, regionala och kommunala nivån, liksom samarbete mellan det offentliga och det civila samhället är gemensamt för propositionerna från 1974 och 2009. Skillnad finns dock i synen på marknaden. I propositionen från 1974 handlar det om att begränsa marknaden som kallas ”kommersialism”, i propositionen från 2009 handlar det i stället mer om samverkan mellan politiken och marknaden, som kallas ”näringslivet”.⁶⁶ Vad man säger 2009 om

⁶⁰ Prop. 1974:28, s. 289.

⁶¹ Prop. 1974:28, s. 290.

⁶² Prop. 1974:28, s. 285-290.

⁶³ Prop. 2009/10:3, s. 9.

⁶⁴ Prop. 2009/10:3, s. 12.

⁶⁵ Prop. 2009/10:3, s. 12.

⁶⁶ Prop. 1974:28, s. 291-294 och Prop. 2009/10:3, s. 9.

finansieringen av kulturen visar också tydligt en annan syn på marknaden, än den man hade 1974:

Genom att det ekonomiska ansvaret för kulturen delas mellan offentliga och privata finansiärer samt ideella krafter stärks kulturens möjligheter till utveckling och oberoende. Privata och ideella initiativ har spelat och spelar en viktig roll för framväxten och spridningen av kulturell verksamhet i vårt land. I många andra länder är andelen sponsring och ideell finansiering av kulturen dock betydligt större. Det är positivt om inslaget av icke-offentlig finansiering ökar även i Sverige – fler kulturprojekt skulle komma till stånd och kultursektorns beroende av politiska beslut skulle minska.⁶⁷

2009 anses det positivt för kulturens utveckling om kulturen finansieras privat, av marknaden, och att Sverige är en typ av undantag internationellt sett. Vad man inte säger är hur de ideella föreningarna ska finansiera sin kulturproduktion, men det är positivt om det inte sker med offentliga medel. Kulturlivet och dess aktörer tjänar på att ”samverka kring villkor och förutsättningar för extern finansiering”,⁶⁸ vilket får tolkas som att mer privata medel i kulturlivet är positivt. Det är positivt om det offentliga medlen minskar i kultursektorn, liksom de politiska besluten över den samma. Både när det gäller att finansiera och organisera kulturen bör marknaden och det civila samhället ta ett ökat ansvar för kulturen, samtidigt som den offentliga delen av samhället tar ett mindre ansvar.

Nya kulturvanor, bland annat med ett ökat internetanvändande är skäl till en ny kulturpolitik. Särskilt frågor om upphovsrätt, hur skapare på kulturområdet ska kunna försörja sig på sin produktion, och frågor om informations- och yttrandefrihet är viktiga. Viktigt att uppmärksamma är även barn och ungas kulturvanor. Teknikens utveckling och globalisering, liksom det svenska samhällets utveckling i avseendet ökad kulturell mångfald kommer påverka kulturpolitiken, men även:⁶⁹

Ett genomgående tema för förslagen och bedömningarna i denna proposition är kulturlivets relation till andra samhällssektorer och kulturpolitikens samspel med andra politikområden. I detta ökade samspel är kulturens egenvärde en grundförutsättning. Det är viktigt för kulturpolitiken att ta hänsyn till det civila samhället – olika organisationer och nätverk av mer eller mindre formell art – och dess roll för kulturen i hela landet.⁷⁰

Man betonar åter kulturens egenvärde och viktiga roll i samhället och menar att kulturpolitikens legitimitet inte behöver sökas i andra politiska områden. Kulturens samspel med det övriga samhället är ändå viktigt.⁷¹

Ett rikt kulturliv skapar, bevarar och utvecklar omistliga värden i samhället. Det är därför en självklar utgångspunkt att samhället – i form av både offentliga, privata och ideella krafter – delar ansvaret för kulturens framtid. Omvänt är konsten och kulturen ofta betjänt av eller beroende av att samverka med andra samhällssektorer.⁷²

⁶⁷ Prop. 2009/10:3, s. 13.

⁶⁸ Prop. 2009/10:3, s. 13.

⁶⁹ Prop. 2009/10:3, s. 13-16.

⁷⁰ Prop. 2009/10:3, s 16.

⁷¹ Prop. 2009/10:3, s 17-18.

⁷² Prop. 2009/10:3, s 18.

Kulturens frihet och oberoende ska ändå kunna värnas.⁷³ Skäl till kulturpolitik är att få kulturlivet att samverka mer med det övriga samhället, både med marknaden och med civilsamhället. Man menar att eftersom hela samhället har nytta av kulturen bör hela samhället också ta ansvar för den. Detta är en skillnad från 1974, då politiken istället skulle verka för mindre kontakt mellan marknad och kulturliv, även om civilsamhället framhålls både 1974 och 2009. Även den geografiska spridningen av kulturen berörs både 1974 och 2009 som skäl till kulturpolitik. Att sprida kulturen geografiskt 1974 var en del av målet med kulturell jämlikhet för alla i samhället, både i stad och på landsbygd.⁷⁴ Även 2009 handlar det om att flytta kulturen närmare medborgarna, men även att kulturen anses vara viktig för tillväxten och utvecklingen i regionerna.⁷⁵

1974 handlade det om att etablera en kulturpolitik då en samlad sådan inte funnits tidigare, skäl till kulturpolitik är att förtydliga samarbetet inom den offentliga sfären, liksom mellan den offentliga sfären och civilsamhället. Samhället främst i form av det offentliga ska verka för ett jämlikt samhälle där alla grupper i samhället ska kunna vara delaktiga i kulturen. Ett hinder för detta ansågs marknaden vara.⁷⁶ 2009 anses den rådande kulturpolitiken, särskilt synen på marknaden, vara förlegad och skäl till en ny kulturpolitik. Detta är en del i den förändrade synen på finansieringen av kulturen, då den offentliga finansieringen av kulturen bör minska och den privata öka.⁷⁷ Kulturpolitik ska 1974 föras för ett jämlikare samhälle, 2009 förs politiken för kulturens egenvärde men även för en förbättrad ekonomi. 1974 är skäl till kulturpolitiken att marknaden ska minska sitt inflytande över kulturen och det offentliga får ett ökat inflytande. 2009 är det ska det offentliga, både politiskt och ekonomiskt minska sin betydelse över kulturen. Dessa skäl till kulturpolitik ligger till grund för de kulturpolitiska mål som föreslås i propositionerna.

6.4 Kulturpolitiska mål

6.4.1 Den statliga kulturpolitiken

Det övergripande målet utformat av kulturrådet beskrivs i propositionen från 1974 som: ”Kulturpolitiken skall medverka till att skapa en bättre samhällsmiljö och bidra till jämlikhet.”⁷⁸ Kulturrådet föreslår sedan sju delmål för kulturpolitiken; decentraliseringsmålet, samordnings- och differentieringsmålet, gemenskaps- och aktivitetsmålet, yttrandefrihetsmålet, förnyelsemålet, bevarandemålet och ansvarighetsmålet.⁷⁹ Departementschefen menar att kulturrådets övergripande mål i första hand ska ”ses som en markering av kulturpolitikens roll i det totala samhällsarbetet”.⁸⁰ Delmålen, föreslagna av kulturrådet får stort inflytande över hur målen för kulturpolitiken utformas. Målen för den statliga kulturpolitiken sammanfattas som:

⁷³ Prop. 2009/10:3, s 18.

⁷⁴ Prop. 1974:28, s. 294.

⁷⁵ Prop. 2009/10:3, s 22.

⁷⁶ Prop. 1974:28, s. 289-290.

⁷⁷ Prop. 2009/10:3, s 13.

⁷⁸ Prop. 1974:28, s. 28.

⁷⁹ Prop. 1974:28, s. 28.

⁸⁰ Prop. 1974:28, s. 295.

Kulturpolitiken skall medverka till att skydda yttrandefriheten och skapa reella förutsättningar för att denna frihet skall kunna utnyttjas.

Kulturpolitiken skall ge människor möjligheter till egen skapande aktivitet och främja kontakt mellan människor.

Kulturpolitiken skall motverka kommersialismens negativa verkningar inom kulturområdet.

Kulturpolitiken skall främja en decentralisering av verksamhet och beslutsfunktioner inom kulturområdet.

Kulturpolitiken skall i ökad utsträckning utformas med hänsyn till eftersatta grupperns erfarenheter och behov.

Kulturpolitiken skall möjliggöra konstnärlig och kulturell förnyelse.

Kulturpolitiken skall garantera att äldre tiders kultur tas till vara och levandegörs.

Kulturpolitiken skall främja ett utbyte av erfarenheter och idéer inom kulturområdet över språk- och nationsgränserna.⁸¹

Målet om yttrandefrihet handlar om att med kulturens hjälp undersöka verkligheten och bland annat bedriva samhällskritik. Politikens uppgift blir att verka för ett obundet och varierande kulturliv, som inte är beroende av marknaden, men som inte heller styrs innehållsmässigt av politiska organ. Kulturpolitiken ska, inte bara för professionella utövare verka för yttrandefrihet utan även för allmänheten. Ett sätt att göra detta på är att stödja folkrörelser och andra organisationers verksamheter. Det andra målet som sammanfattas handlar om gemenskap och aktivitet. Detta innebär att fri skapande verksamhet ska stödjas, där amatörverksamheten som ofta bedrivs i grupp både är fruktbar för amatörutövaren liksom för den professionella utövaren. Nya grupper som tidigare inte varit kulturellt aktiva ska på detta sätt nås, till exempel genom de etablerade folkrörelserna. Det tredje målet benämns som ”frigörelse från kommersialism”⁸², och det offentliga uppgift blir att stödja kulturlivet, bland annat för att verka för kulturarbetarnas försörjning, ett varierat utbud av kultur och en jämnare fördelning av denna kultur. Kulturlivet ska inte vara beroende av lönsamhet och kulturpolitiken ska även verka för att på sikt förändra efterfrågan på den kommersiella kulturen.⁸³ Kulturpolitikens tydliga mål är att distansera kulturen ifrån marknaden. Varken kulturarbetarnas försörjning, eller producerandet och fördelningen av kultur ska vara beroende av marknaden. Det offentliga ska ta ansvar för detta, i nästa mål beskrivs det civila samhällets betydelse.

Det fjärde målet handlar om decentralisering och om att kulturen ska nå människor där de finns geografiskt, men även om att ansvar för den regionala verksamheten ska tas på den plats där den bedrivs. Det lokala organisationslivet bör stärkas då detta har goda möjligheter att bidra till decentraliseringen. Propositionen säger att:

En bredare förankring av besluten genom större engagemang av organisationslivet bör understödjas. När uppgifter förs över från offentliga

⁸¹ Prop. 1974:28, s. 295.

⁸² Prop. 1974:28, s. 297.

⁸³ Prop. 1974:28, s. 295-298.

organ till folkrörelser och organisationer får dessa ett ökat eget ansvar att åstadkomma den mångfald i aktiviteterna som behövs för att tillgodose olika gruppers intressen och behov. Samhället bör ta till vara folkrörelsernas möjligheter att utveckla den lokala kulturverksamheten och kraftfullt stödja dem. Samhället har ingen anledning att driva en verksamhet som lika bra eller bättre sköts av en idéburen rörelse.⁸⁴

Målet om insatser för eftersatta grupper beskrivs sedan. Eftersatta grupper är till exempel institutionsvårdade, invandrare och handikappade, insatser på kulturområdet ska verka för att bryta dessa gruppers isolering men ska ske på dessa gruppers olika villkor.⁸⁵

Målet om konstnärlig och kulturell förnyelse handlar om att möjliggöra nyskapande, kulturarbetare måste kunna utveckla sin verksamhet utan kravet att kunna försörja sig på denna aktivitet. Nyskapandet av institutionernas verksamhet ska ske i samarbete med publiken. Målet om äldre tiders kultur innebär att både bevara och levandegöra kulturarvet, både vad man kallar "högreståndskulturen"⁸⁶ och de kulturer som bondesamhället och industrisamhället står för. Sedan beskrivs det kulturpolitiska målet om internationella kontakter som handlar om ökat kulturutbyte med andra länder, liksom att ta till vara och stödja den kultur som invandrare för med sig till Sverige.⁸⁷ Målen handlar för det offentliga att ta ansvar för kulturen, att ta till vara på det civila samhällets möjligheter på området och kontrollera marknadens betydelse för kulturen.

6.4.2 Tid för kultur

Propositionen 2009 innebar att regeringen föreslog riksdagen om "upphävande av nuvarande nationella mål för kulturpolitiken och införande av nya mål"⁸⁸. De gamla målen ersätts av nya nationella kulturpolitiska mål:

Kulturen ska vara en dynamisk, utmanande och obunden kraft med yttrandefrihet som grund. Alla ska ha möjlighet att delta i kulturlivet. Kreativitet, mångfald och konstnärlig kvalitet ska präglade samhällets utveckling.⁸⁹

Kulturpolitiken ska för att uppnå dessa mål:

främja allas möjlighet till kulturupplevelser, bildning och till att utveckla sina skapande förmågor,

främja kvalitet och konstnärlig förnyelse,

främja ett levande kulturarv som bevaras, används och utvecklas,

främja internationellt och interkulturellt utbyte och samverkan,

särskilt uppmärksamma barns och ungas rätt till kultur.⁹⁰

⁸⁴ Prop. 1974:28, s. 299.

⁸⁵ Prop. 1974:28, s. 298-300.

⁸⁶ Prop. 1974:28, s. 301.

⁸⁷ Prop. 1974:28, s. 300-302.

⁸⁸ Prop. 2009/10:3, s. 5.

⁸⁹ Prop. 2009/10:3, s. 26.

⁹⁰ Prop. 2009/10:3, s. 26.

I propositionen från 2009 skriver man att de kulturpolitiska målen som 1974 antogs av riksdagen i huvudsak varit oförändrade sedan dess, och de samhällsförändringar som skett innebär att målen bör omformuleras för att bättre passa dagens situation liksom kommande möjligheter och utmaningar. Därför ska ”kulturens egenvärde och oberoende, medborgarperspektivet och kulturens roll i samhället betonas på ett tydligare sätt.”⁹¹ Om fördelningen mellan stat, landsting och kommun säger man: ”De nya kulturpolitiska målen ska vara nationella, dvs. styra den statliga kulturpolitiken. De ska även kunna inspirera och vägleda politiken i kommuner och landsting.”⁹² Den här formuleringen liknar formuleringen i propositionen från 1974, om att den statliga kulturpolitikens mål för landstingen och kommunerna ska fungera som ”ramar inom vilka kulturpolitiken i samhället som helhet bör bedrivas.”⁹³

Om målet att ”Kulturen ska vara en dynamisk, utmanande och obunden kraft med yttrandefrihet som grund”⁹⁴ uttrycker propositionen från 2009 klart att statliga insatser görs på kulturområdet för att viss kultur helt eller delvis inte skulle skapas under marknadsmässiga villkor, dock avfärdas kulturpolitiken från 1974 om insatser för att hindra negativa konsekvenser av den kommersiella kulturen:

... att det knappast är relevant att peka ut den kulturella verksamhet som bedrivs på kommersiell grund som huvudsakligen skadlig eller negativ och något som därför behöver motverkas. Det finns ingen given motsättning mellan kommersiell bärkraft och konstnärlig kvalitet eller frihet.⁹⁵

Detta visar på en annan syn på marknaden, där marknaden och dess effekter ses som mer positiva. Målet om att ”Alla ska ha möjlighet att delta i kulturlivet”⁹⁶ handlar om att alla ska ha förutsättningar att delta i ett varierat kulturliv. Med målet ”Kreativitet, mångfald och konstnärlig kvalitet ska präglade samhällets utveckling”⁹⁷ vill man uttrycka att ”Ett rikt kulturliv har alla möjligheter att utgöra en positiv kraft i samhället.”⁹⁸ och detta skulle innebära att de kulturella, konstnärliga och kreativa värdena tas hänsyn till i hela samhället.⁹⁹

Vad kulturpolitiken ska göra närmare för att uppnå målen beskrivs också i propositionen. Att kulturpolitiken ska främja allas möjlighet till kulturupplevelser innebär att stödja det professionella liksom amatörutövandet på kulturområdet, verka för att personer med funktionsnedsättningar lättare ska kunna delta i kulturlivet, liksom att verka för jämställdhet på kulturområdet. Ingen ska diskrimineras i kulturlivet.¹⁰⁰ Om kvalitet och konstnärlig förnyelse uttrycks:

Det är kulturpolitikens uppgift att bidra till att det finns ekonomiska och andra förutsättningar för den skapande verksamhet som inte annars skulle komma till uttryck – inte minst när det gäller förnyelse och utveckling av kulturen.¹⁰¹

⁹¹ Prop. 2009/10:3, s. 27.

⁹² Prop. 2009/10:3, s. 28.

⁹³ Prop. 1974:28, s. 290.

⁹⁴ Prop. 2009/10:3, s. 26.

⁹⁵ Prop. 2009/10:3, s. 28.

⁹⁶ Prop. 2009/10:3, s. 26.

⁹⁷ Prop. 2009/10:3, s. 26.

⁹⁸ Prop. 2009/10:3, s. 29.

⁹⁹ Prop. 2009/10:3, s. 28-29.

¹⁰⁰ Prop. 2009/10:3, s. 29-30.

¹⁰¹ Prop. 2009/10:3, s. 30.

Det sägs inte i detta stycke om de ekonomiska förutsättningarna innebär offentliga eller privata medel, men ”En del i detta är att verka för goda villkor för de professionella kulturskaparnas konstnärliga arbete.”¹⁰² Om att främja ett levande kulturarv sägs att:

Kulturarvets möjligheter tas bäst tillvara när en mångfald av aktörer, såväl enskilda människor som myndigheter, institutioner, organisationer och näringsliv, bidrar med sina perspektiv och använder kulturarvet utifrån olika utgångspunkter.¹⁰³

Kulturarvet ska finnas i och användas av alla delar av samhället, och att främja kulturarvet är en av huvuduppgifterna för kulturpolitiken. Även kulturarvet ska ses som en ”kraft” i samhället. Om internationellt och interkulturellt utbyte är propositionen mer specifik. En fortsatt internationalisering inom kulturen är önskvärd och ska ges statliga bidrag. En avsikt är även att denna del av kulturpolitiken i högre grad ska samverka med andra politikområden, som utrikes- och biståndspolitik. Barns och ungas rätt till kultur ska främjas. ”Samhället och vuxenvärlden har därför ett särskilt ansvar för att barn och unga får goda och likvärdiga möjligheter att delta i kulturlivet.”¹⁰⁴ I samma stycke nämns även att ”samhället” ska främja barns och ungas positiva användning av olika slags medier. Vad ”samhället” innebär i sammanhanget specificeras inte, om det är det offentliga, marknaden eller civilsamhället.¹⁰⁵

De kulturpolitiska målen bygger på de skäl för kulturpolitik som angavs i de båda propositionerna. Det övergripande målet 1974 handlade om att kulturpolitiken skulle verka för jämlikhet i stort i samhället.¹⁰⁶ 2009 handlar målen om allas lika möjlighet att delta i kulturlivet och samma år betonas kulturen som obunden, men även att målet med kulturpolitiken handlar om samhällets kreativa utveckling.¹⁰⁷ 1974 handlade ett delmål för kulturpolitiken om att hindra marknadens negativa verkningar på kulturområdet,¹⁰⁸ inget sådant delmål finns 2009.

6.5 Kulturpolitiska åtgärder

6.5.1 Den statliga kulturpolitiken

Målen som beskrivits i propositionen från 1974 ligger till grund för de åtgärder som sedan föreslås i propositionen. Först beskrivs hur ansvarsfördelningen mellan stat, landsting, kommun och organisationsliv bör se ut. Ansvarsfördelningen mellan stat, landsting och kommun ska inom kulturpolitiken likna den som gäller andra områden, dock bör klargöranden i ansvarsfördelningen göras. Kulturrådet anser inte att staten ska reglera kulturpolitiken genom lagstiftning, en uppfattning som delas av departementschefen. Departementschefen menar fortsatt att:

Staten bör enligt min mening inrikta sina insatser på att stimulera kulturverksamheten i landet och inte på att reglera den. Reglerande

¹⁰² Prop. 2009/10:3, s. 30.

¹⁰³ Prop. 2009/10:3, s. 31.

¹⁰⁴ Prop. 2009/10:3, s. 31.

¹⁰⁵ Prop. 2009/10:3, s. 30-32.

¹⁰⁶ Prop. 1974:28, s. 28.

¹⁰⁷ Prop. 2009/10:3, s. 26.

¹⁰⁸ Prop. 1974:28, s. 295.

föreskrifter skulle minska möjligheterna för varje kommun och landsting att välja egna lösningar med hänsyn till skiftande förutsättningar och behov.¹⁰⁹

Staten ska dock ta visst ekonomiskt ansvar för kulturverksamheter som sker i kommunerna och landstingen. Grundläggande ansvar för kulturverksamheten har kommunerna, en verksamhet som delvis regleras i kommunallagen. Många av de behov som finns bedöms bäst på lokal nivå. Det hänvisas även till remissvaren, som enligt propositionen innebär att kommunerna själva ställer sig positiva till att ta mer ansvar på kulturområdet. För vissa verksamheter är dock kommunerna för små och ansvar bör då ligga på en regional nivå. Landstingen får då ett samordnande ansvar.¹¹⁰

Följande kapitel i propositionen rör det fria kollektiva skapandet. Departementschefen menar att stödja fritt kollektivt skapande är en av de viktigaste uppgifterna för framtidens kulturpolitik. Om organisationen av amatörverksamheten på detta område skrivs:

... det är angeläget att ansvaret för amatörverksamheten i första hand kommer att vila på ideellt verksamma föreningar och grupper med erfarenhet av medlemsinflytande i demokratiska former. Det fina nät av kontakter som byggts ut genom det frivilliga organisations- och studiearbetet är en ovärderlig tillgång då det gäller att uppnå en verksamhet med bred förankring.¹¹¹

Propositionen pekar på studieförbundens tradition av folkbildning och förmedling på kulturområdet. Studieförbunden når många olika grupper, och förbunden är sammanbundna med rörelser av skiftande ideell bakgrund vilket ger förutsättningar för olika sorters aktiviteter. Förslagen rörande studieförbunden innebär förbättrade ekonomiska villkor. Även den professionella skapande verksamheten ska för ökat stöd.¹¹² Om kommunernas verksamhet på området uttrycks det att kommunerna bidragit stort, med särskild tanke på musikskolan och att kommunerna bör bedriva en liknande verksamhet på andra konstområden, men att detta ska ske i nära samarbete med föreningslivet. Gällande amatörverksamheten menas det att kommunerna kan medverka till finansieringen av projekt som får statsbidrag, kommunerna kan även bidra till verksamheten genom att ordna med lokaler.¹¹³

Om föreningslivet skrivs att statsbidrag bör ges till kulturprogram inom föreningslivet, detta skulle ersätta statsbidraget till föreläsningar. "Föreningar, organisationer och andra grupper"¹¹⁴ ska ges bidrag till föreläsningar, dans-, musik- och sångprogram, liksom till filmvisning, teater och utställningar. Civilsamhället som föreningsliv definieras inte här, men det består både av folkbildningsorganisationer och "övriga organisationer"¹¹⁵. Dessa program ska fungera som komplement till studiecirkelarna. För kulturarbetarna skulle detta ge arbetsmöjligheter, för amatörgrupperna möjligheter till publikkontakt.¹¹⁶

¹⁰⁹ Prop. 1974:28, s. 304.

¹¹⁰ Prop. 1974:28, s. 303-307.

¹¹¹ Prop. 1974:28, s. 307.

¹¹² Prop. 1974:28, s. 307-309.

¹¹³ Prop. 1974:28, s. 312-313.

¹¹⁴ Prop. 1974:28, s. 315.

¹¹⁵ Prop. 1974:28, s. 316.

¹¹⁶ Prop. 1974:28, s. 315-316.

Kulturinstitutionernas internationella samarbete berörs. Departementschefen menar att de internationella kontakterna på kulturområdet är viktiga. Kulturrådet i sin utredning behandlade inte detta område närmare och kom inte med förslag på kulturpolitiskt mål på området, därför kompletterades rådets mål med ett delmål om internationellt samarbete av departementschefen. De internationella kontakterna bör skötas av institutionerna själva, även om Svenska institutet kan bidra på området.¹¹⁷ Statens ansvarsområde på kulturområdet ska vara att dra nytta av andra länders erfarenheter på kulturområdet, särskilt den nordiska erfarenheten framhålls, då ländernas utveckling på kulturområdet liknar varandra. Även det internationella kultursamarbetet genom Europarådet och Unesco nämns.¹¹⁸ Det internationella inslaget på kulturområdet beskrivs som mer betydande 2009, enligt propositionen på regeringsnivå, genom mellanstatliga samarbeten som EU.¹¹⁹

Följande kapitel i propositionen berör olika kulturområden. Om teatern skrivs det att det är teaterinstitutionernas verksamheter bör decentraliseras.¹²⁰ Landstingen är positiva till regionala teatrar, även stadsteatrarna bör kunna verka utanför kommungränserna, och bidra till regionalisering. Statens ansvar på området innebär i första hand statsbidrag. Även på musikområdet är ett ökat regionalt ansvarstagande viktigt, hur detta ska organiseras ska utredas. Regionalt arbete på museiområdet innebär att de statliga museerna ger information och rådgivning åt de regionala museerna, liksom att vandringsutställningar produceras.¹²¹ Det betonas hur viktigt det är att:

... kommuner och landsting själva fastställer den lokala och regionala museiverksamhetens inriktning och ambitionsnivå. Samma ansvarsfördelning mellan stat, landsting och kommuner bör gälla museiområdet som för kulturområdet i övrigt.¹²²

Om kulturminnesvården framhålls det arbete som hembygdsföreningen bidrar med, betonas gör också att länsstyrelsen och läns museerna bör samarbeta med hembygdsrörelsen. Arkiv bidrar till bevarandet av kulturarvet, och detta görs genom offentligt styrda arkiv som Riksarkivet och landsarkiven, liksom av arkiv på kommun- och landstingsnivå. Folkrörelsearkiven har också kommit att få större betydelse. I propositionen föreslås staten ta ett större ansvar för arkivområdet. Om folkbiblioteket skrivs det att denna institution ses av kulturrådet som grundläggande för att kommunerna ska kunna erbjuda ett brett kulturutbud, som bland annat utgör ett alternativ till den kommersiella kulturen. Folkbiblioteken kommer även att kunna bidra till decentraliseringsmålet, då det i varje kommun finns folkbibliotek och i de större kommunerna också ofta flera filialer, liksom bokbussar och uppsökande verksamhet.¹²³ Statens roll i förhållande till de kommunala folkbiblioteken beskrivs:

Folkbiblioteken är kommunala institutioner. Kommunerna anslår årligen betydande belopp för verksamheten. Dessa kompletteras av statsbidrag främst för regionalt utjämnande insatser. Med hänsyn till det olämpliga i att genom reglerande föreskrifter minska kommunernas möjligheter att efter

¹¹⁷ Prop. 1974:28, s. 327.

¹¹⁸ Prop. 1974:28, s. 376.

¹¹⁹ Prop. 2009/10:3, s. 80-85.

¹²⁰ Prop. 1974:28, s. 328.

¹²¹ Prop. 1974:28, s. 329-342.

¹²² Prop. 1974:28, s. 341.

¹²³ Prop. 1974:28, s. 349-360.

förutsättningar och behov välja egna lösningar har jag i det föregående (25.4) avvisat tanken på att införa en bibliotekslagstiftning.¹²⁴

Även folkparkernas betydelse beskrivs för det lokala kulturlivet. Dessa innebär möjligheter att nå nya grupper som annars inte kommer i kontakt kulturinstitutioner. Om folkparkerna skrivs även att dessas förankring i folkrörelserna innebär ”en medveten strävan att motverka det kommersiella inflytandet i kulturlivet”¹²⁵ och att denna ambition kräver offentligt stöd. Denna syn på folkparkerna uttrycker politikens syn på civilsamhället som en positiv motvikt till marknaden.¹²⁶

Åtgärderna för den kommersiellt drivna kulturen behandlas i propositionen i ett eget avsnitt. Kulturproduktionen ska inte helt vara kommersiellt beroende och kulturrådet menar att kulturpolitiken ska syfta till att reducera och förhindra marknadsekonomin negativa inverkan på kulturproduktionen. Det handlar om att stödja kultur som inte klarar sig utan stöd på marknaden, men även som departementschefen uttrycker det:

Som jag redan påpekat vid min behandling av målen för kulturpolitiken får lönsamhet inte bli avgörande för verksamheten inom kulturområdet. Kommersialismens skadverkningar är speciellt kännbara på kulturområdet; kortsiktiga vinstintressen lockar till spekulation i torftiga produkter medan det genomtänkta och kritiska trängs undan.¹²⁷

Förslag finns om att det nya kulturrådet som föreslås bildas ska följa utvecklingen av den privata kultursektorn och rekommendera staten vad den bör åtgärda i framtiden. Propositionen konstaterar även att det fortfarande finns problem inom den vinstdrivna kultursektorn som återstår att undersökas.¹²⁸ Även när det gäller barn och kultur tas den kommersiella kulturen upp. Barn anses speciellt utsatta för denna typ av kultur och det föreslagna Statens kulturråd förväntas särskilt uppmärksamma barnkulturfrågor, både gällande den kommersiella kulturen och andra frågor på barnkulturområdet.¹²⁹ Kulturarbetarnas försörjning tas upp, när kulturrådet tillsattes var denna fråga en av huvudfrågorna. Det offentliga ska ta ökat ansvar för kulturarbetarnas försörjning och arbetsvillkor, detta ska göras genom höjda stipendier som kommer från offentliga medel liksom att det offentliga ska få ökade anslag att köpa in konst för.¹³⁰

Om kommunerna skrivs det att det i nästan alla kommuner finns en kulturnämnd med ansvar för de kommunala kulturfrågorna. Svenska kommunförbundet har bidragit till att utveckla de lokala kulturorganisationerna, men förhållandet mellan kommun och stat understryks av departementschefen.

Jag har i det föregående principiellt berört ansvarsfördelningen på kulturområdet mellan stat, landsting, primärkommuner och organisationer. En konsekvens av denna är att utformningen av den lokala organisationen är en kommunal uppgift som inte bör bindas av ställningstaganden från statens sida.¹³¹

¹²⁴ Prop. 1974:28, s. 359-360.

¹²⁵ Prop. 1974:28, s. 360.

¹²⁶ Prop. 1974:28, s. 356-361.

¹²⁷ Prop. 1974:28, s. 366.

¹²⁸ Prop. 1974:28, s. 365-367.

¹²⁹ Prop. 1974:28, s. 371.

¹³⁰ Prop. 1974:28, s. 367-368.

¹³¹ Prop. 1974:28, s. 373.

Senare uttrycks även: ”inte heller utformningen av landstingskommunernas kulturorganisation bör bindas av ställningstaganden från statens sida.”¹³² På den statliga nivån föreslås det i propositionen att nya myndigheter skapas; Riksantikvarieämbetet, Riksarkivet, och ett statens kulturråd som detaljerat beskrivs. Statens kulturråd ska:

på verksamhetsområdet för teater, dans, film, musik, litteratur, folkbibliotek, konst, museer och utställningsverksamhet ges rådgivande, utredande och statsbidragsprövande uppgifter. Utöver ett direkt ansvar för dessa områden bör det åligga kulturrådet att allmänt följa utvecklingen på kulturområdet som helhet.¹³³

I detta nya kulturråds styrelse ska det finnas företrädare för kommunerna, landstingen och organisationslivet. Detta för att de parter som bär ansvaret för kulturlivet i samhället lättare ska kunna samarbeta. Det nya kulturrådets viktigaste uppgift bör bli att ge staten information som underlag för kulturpolitiska åtgärder, men även arbeta för ett ökat samarbete mellan aktörerna på kulturområdet. Statens kulturråd ska även göra bedömningar om vilka kulturverksamheter som bör tilldelas anslag.¹³⁴

I ett enskilt avsnitt behandlas statens ekonomiska insatser på kulturområdet. Departementschefen inleder avsnittet:

Med utgångspunkt i en vidgad syn på kulturpolitiken, som innebär att de kulturpolitiska insatserna ses som ett led i den allmänna välfärdspolitiken, har jag i det föregående lagt fram en rad förslag i första hand för att stödja det fria kollektiva skapandet och för att få till stånd en mer decentraliserad organisation av kulturinstitutionerna. Förslagen förutsätter ökade statliga ekonomiska insatser.¹³⁵

Även kommunernas och landstingens ekonomiska insatser på kulturområdet tas upp. Dessa har olika ekonomiska förutsättningar för insatser på kulturområdet, liksom för insatser på andra områden. Att stödja en regional utveckling på kulturområdet prioriteras och den långsiktiga planeringen av de ekonomiska insatserna poängteras.¹³⁶

6.5.2 Tid för kultur

En åtgärd som föreslås i propositionen 2009 av regeringen är att en ny modell för samarbetet mellan staten å ena sidan och landstingen och kommunerna å andra sidan skapas, för hur statliga bidrag ska fördelas. Det regionala inflytandet ska öka med den nya modellen. Hur den nya modell praktiskt ska genomföras är inte klart, detta ska utredas. En ny modell anses behövas då samverkan mellan den nationella, regionala och lokala nivån ska utvecklas för att de kulturpolitiska målen satta av riksdagen lättare ska kunna uppnås. På sikt ska regionerna ta över en del av statens uppgifter på kulturområdet. Kulturen ska ha en ”fri roll” även om kulturen i den nya modellen ska ha betydelse för andra områden i samhället. Även de ideella organisationernas roll i samverkan med det regionala och lokala ska betonas i den nya modellen. Trots en ny modell säger man om staten att denna har det övergripande ansvaret för den nationella

¹³² Prop. 1974:28, s. 374-375.

¹³³ Prop. 1974:28, s. 377.

¹³⁴ Prop. 1974:28, s. 375-381.

¹³⁵ Prop. 1974:28, s. 387.

¹³⁶ Prop. 1974:28, s. 387-395.

kulturpolitiken och dess utveckling. Den nya modellen i sin helhet presenteras inte i propositionen.¹³⁷

Om förhållandet mellan den offentliga delen och den civila delen av samhället och beskrivs i avsnittet *Samverkan mellan staten, den kommunala nivån och den ideella sektorn*. Bedömningen regeringen gör är att kommunikationen mellan det offentliga; staten, landstingen och det civila samhället behöver utvecklas på kulturområdet. Parterna ska därför bjudas in för att diskutera viktiga frågor. Remissinstanserna menade, när de yttrade sig om förslaget att civilsamhället som begrepp inte är tydligt definierat, och att de organisationer som brukar räknas till civilsamhället är en splittrad grupp. Detta även om många remissvar var positiva till förslaget, enligt propositionen.¹³⁸ Regeringen ger sin syn på civilsamhället:

Civilsamhället är ett vitt begrepp och omfattar förutom den ideella sektorn även bl.a. oorganiserat frivilligt arbete och enskilda insatser. Dessa insatser är viktiga för kulturområdet. De bedömningar som regeringen gör i detta avsnitt berör dock främst den ideella sektorn. Med det begreppet avses organisationer och aktörer som varken bedriver vinstdrivande verksamhet eller är en del av det allmänna. Många gånger får verksamheterna dock bidrag från allmänna medel.¹³⁹

Regeringen har även förslag rörande barn och ungas kultur. Statens kulturråd ges i uppdrag att utveckla sitt arbete på detta kulturområde. Det konstateras att kommunerna ansvarar för en stor del av kulturen för barn och unga och att Statens kulturråd därför ska samarbeta med den kommunala nivån när det gäller utvecklingsarbetet på detta område. Vad gäller barn och ungas användning av Internet ska regeringen ge Medierådet i uppgift att öka förståelsen på detta område, det arbete som Medierådet utför på området görs delvis på initiativ av EU. Medlemstaterna uppmuntras av EU att samordna arbetet som görs för att öka mediekompetensen och kommissionen har antagit en rekommendation på riktlinjer för detta område.¹⁴⁰ Den kulturpolitik som föreslås här rör tre nivåer inom den offentliga delen av samhället. Den statliga, kommunala och den nivå som utgörs av EU.

På biblioteksområdet ger regeringen Kungliga biblioteket i uppdrag att främja utveckling och samarbete på biblioteksområdet, undantagna är forsknings- och högskolebiblioteken. Även länsbiblioteken ska följa utvecklingen på biblioteksområdet inom respektive region och samarbeta med KB om gemensamma utvecklingsfrågor. Vad gäller skolbiblioteken som kommunerna ansvarar för, hänvisar propositionen till ett förslag om en ny skollag som bland annat innebär ”att alla elever ska ha tillgång till skolbibliotek”¹⁴¹. I propositionen görs även en utvärdering av bibliotekslagen som infördes 1997. Denna lag innebär att varje kommun ska erbjuda medborgarna tillgång till folkbibliotek. Om bibliotekslagen skrivs att det är viktigt med uppföljning av den, om hur den efterlevs på nationell nivå.¹⁴² Lagar på kulturområdet är ovanliga uttryck för statlig kulturpolitik, bibliotekslagen berör kommunerna inom den offentliga delen av

¹³⁷ Prop. 2009/10:3, s. 33-35.

¹³⁸ Prop. 2009/10:3, s. 38-39.

¹³⁹ Prop. 2009/10:3, s. 39.

¹⁴⁰ Prop. 2009/10:3, s. 40-41.

¹⁴¹ Prop. 2009/10:3, s. 45.

¹⁴² Prop. 2009/10:3, s. 41-46.

samhället liksom skolorna. Bibliotek och skolor kan dock även idag finnas som en del av både den offentliga delen av samhället liksom som en del av marknaden.

Regeringen ger i propositionen förslag på insatser för förnyelse av kulturen. I propositionen står att *Stiftelsen framtidens kultur* som bildades 1994 ska upplösas 2011 och ersättas en annan organisation, där erfarenheterna från stiftelsens verksamhet tas till vara. Propositionen menar att det varit positivt att stiftelsen inte varit beroende av statliga medel och att det ska finnas komplement och alternativ till statliga kulturmyndigheters bidragsgivning.¹⁴³ Vad gäller insatser för enskilda konstnärer och deras arbete för att förnya kulturen görs dessa för att ”värna den konstnärliga friheten genom att stödja konstnärligt förnyelse- och utvecklingsarbete, dels att beakta kulturskaparnas ekonomiska, upphovsrättsliga och sociala villkor”.¹⁴⁴ Här hänvisar propositionen till arbetslinjen:

Regeringens arbetsmarknadspolitiska reformer har genomförts med arbetslinjen som utgångspunkt och med avsikt att skapa fler och nya vägar tillbaka till arbetslivet. Även inom kulturpolitiken har arbetslinjen varit gällande. Exempel på insatser sedan 2006 är utbyggnad av alliansmodellen, införandet av Skapande skola och närmare samverkan mellan kultur och näringsliv. Regeringen har därmed, till den sedan länge etablerade målsättningen om att konstnärer ska kunna leva av sin konstnärliga verksamhet, adderat ett offensivt förhållningssätt med arbetslinjen som utgångspunkt.¹⁴⁵

Vidare skrivs att ”Därutöver behöver kulturpolitiken även framöver fokusera på stabila bidrags- och ersättningssystem...”.¹⁴⁶ Gällande kulturskaparnas försörjning hänvisas också till det ”s.k. jobbskatteavdraget”.¹⁴⁷ I propositionen betonas även upphovsrättens betydelse för kulturskaparnas möjlighet att försörja sig.¹⁴⁸ En åtgärd för att stärka kulturskaparnas verksamhet handlar om att höja bidraget till Centrumbildningarna som ”är intresse- och förmedlingsorganisationer för de fria professionella utövarna inom olika konstområden”.¹⁴⁹ Dessa förmedlar också kontakter mellan kulturen och näringslivet och regeringen bedömer att mer resurser till dessa organisationer kan leda till ökad sysselsättning bland kulturskapare. Regeringen vill att de medel som används till den statliga inkomstgarantin för konstnärer i framtiden istället ska användas till tidsbegränsade stipendier. Inkomstgarantin fungerar så att konstnärer som är beviljade denna, garanteras av staten en årlig minimiinkomst. Konstnärens egna inkomster minskar den utbetalade garantiinkomsten. Regeringen föreslår i propositionen alltså att denna garantiinkomst tas bort.¹⁵⁰

I propositionen föreslås sedan åtgärder på litteratur- och kulturskriftsområdet, musikområdet och scenkonsten.¹⁵¹ I kapitlet *Kulturens roll i samhället och samhällets ansvar för kulturen* beskrivs kulturens förhållande till andra områden i samhället.

¹⁴³ Prop. 2009/10:3, s. 50-52.

¹⁴⁴ Prop. 2009/10:3, s. 52.

¹⁴⁵ Prop. 2009/10:3, s. 53.

¹⁴⁶ Prop. 2009/10:3, s. 53.

¹⁴⁷ Prop. 2009/10:3, s. 54.

¹⁴⁸ Prop. 2009/10:3, s. 52-54.

¹⁴⁹ Prop. 2009/10:3, s. 57.

¹⁵⁰ Prop. 2009/10:3, s. 57-58.

¹⁵¹ Prop. 2009/10:3, s. 58-67.

Sådana andra områden är miljö, näringsliv, regional tillväxt och internationellt utbyte.¹⁵²
Det påpekas ändå att:

Som redogjorts för tidigare i denna proposition är det inte kulturpolitikens uppgift att lägga ett nyttoperspektiv på kulturen, utan att erbjuda kulturen bästa möjliga förutsättningar att utvecklas på egna villkor. När kulturens egenvärde stärks blir också kulturen mer intressant inom andra samhällsområden. Det är angeläget att dialogen och samarbetet mellan kulturlivet och andra samhällssektorer kan utvecklas.¹⁵³

Ett sådant område är även skolan. Regeringen föreslår att satsa mer medel på projektet *Skapande skola*, som sedan 2008 inneburit bidrag till grundskolan för att göra kultur till en del av lärandet, skolorna har själva beslutat om hur bidragen ska användas. Regeringen bedömer att satsningar på kultur inom skolan gör att fler barn blir deltagande i kulturen, oavsett vilken bakgrund barnen har.¹⁵⁴

I följande kapitel i propositionen menar regeringen att det behövs mer satsningar för att utveckla kulturella näringar. Skälen till detta är att:

Goda förutsättningar för dessa näringar breddar arbetsmarknaden och ökar därmed kulturskaparnas möjligheter att leva på sin verksamhet. Samtidigt bidrar de kulturella och kreativa näringarna även till regionernas tillväxt, sysselsättning och konkurrenskraft och därmed till det svenska välbefindandet.¹⁵⁵

För att främja denna utveckling vill regeringen presentera en handlingsplan som bland annat innehåller "entreprenörskapsrelaterade frågor inom konstnärliga utbildningar"¹⁵⁶. Även inom området om kreativa näringar samarbetar Sverige med Nordiska ministerrådet och EU. Gällande samverkan inom miljökurområdet berör detta både den offentliga delen av samhället liksom civilsamhället. Inom offentligheten har Riksantikvarieämbetet ansvar på en statlig nivå, länsstyrelserna på en regional nivå och kommunerna på en lokal nivå. Civilsamhället, och däri hembygdsrörelsen och Svenska kyrkan lyfts fram som viktiga aktörer på området. Även hembygdsrörelsen lyftes särskilt fram 1974. Det offentliga verksamheterna har dock ett särskilt ansvar, menar propositionen, för att alla ska ha tillgång till kulturarvet. Människor ska ha tillgång till kulturarvet och kulturmiljöer¹⁵⁷ och:

Det är även av stor betydelse att utveckla metoder och samarbetsformer för att ge såväl enskilda individer som organisationer, nätverk, entreprenörer och företag ökade möjligheter att använda och utveckla kulturarvet och kulturmiljöer utifrån olika utgångspunkter. Det ökar allmänhetens tillgång till kulturmiljön, men främjar också landsbygdsens tillväxt och sysselsättning.¹⁵⁸

Internationella frågor i kulturpolitiken får i propositionen ett eget avsnitt. Situationen på området beskrivs. Myndigheter har internationella kontakter, Sverige samarbetar på området med EU och Nordiska ministerrådet som tidigare nämnts men även med Unesco och Europarådet. Statens kulturråd och andra myndigheter har fått mer resurser

¹⁵² Prop. 2009/10:3, s. 68.

¹⁵³ Prop. 2009/10:3, s. 68.

¹⁵⁴ Prop. 2009/10:3, s. 69.

¹⁵⁵ Prop. 2009/10:3, s. 72.

¹⁵⁶ Prop. 2009/10:3, s. 73.

¹⁵⁷ Prop. 2009/10:3, s. 74-76.

¹⁵⁸ Prop. 2009/10:3, s. 76.

för att arbeta med internationella frågor. I avsnittet vill regeringen redogöra hur ett internationellt perspektiv ska påverka kulturpolitiken. Kulturen och andra samhällsområden berörs även i detta avsnitt. Att utveckla de kulturella näringarna kräver internationella kontakter, därför samarbetar Kulturdepartementet med Näringsdepartementet för att utnyttja gemensamma resurser. Kulturpolitiska mål kan även sammanfalla med utrikespolitiska mål. Om EU skrivs att regeringen särskilt inom unionen avser att driva frågor som rör barn och unga. Unescos konvention ”för skydd av det immateriella kulturarvet”¹⁵⁹ ska ratificeras av Sverige, och när propositionen presenterades var Sverige ledamot i Unescos Världsarvskommitté. Sverige har även kulturråd utsända i flera länder, den övergripande uppgiften dessa personer är att visa på kulturens betydelse i förbindelserna med andra länder och stimulera de kulturella kontakterna.¹⁶⁰

I avsnitt tio föreslås vissa strukturförändringar av myndigheter och institutioner på kulturområdet. Regeringen menar att samarbetet mellan de statliga myndigheterna ska öka, liksom att myndigheterna och institutionerna på kulturområdet bör effektiviseras. Med detta finns möjligheter till kostnadsbesparingar. Detta skulle bland annat innebära ökat krav på samarbete mellan myndigheter. Bland annat föreslås också att den statliga arkivverksamheten ska omorganiseras, Riksarkivet ombildas och de sju landsarkivens verksamhet ska avvecklas och istället bli en del av Riksarkivet. I propositionen föreslås att en ny myndighet ska bildas som ska ha ett övergripande ansvar för utvärdering, uppföljning och analys av kulturpolitiska åtgärder. Ökad samverkan mellan Konstnärsnämnden, Statens kulturråd och Sveriges författarfond bör utvecklas. Ett ökat samarbete på operaområdet bör också utvecklas, Kungliga Operan ges i uppdrag att föreslå nya samarbetsformer.¹⁶¹

1974 avvisas statlig kulturpolitik i form lagstiftning på kulturområdet, särskilt då många kulturuppgifter sköts av kommunerna.¹⁶² Föreningar och organisationer ska få statligt stöd för de kulturuppgifter de sköter. Folkparkerna ska få stöd, de ses som särskilt betydelsefulla då de utgör en motvikt mot de kommersiella delarna av kulturen.¹⁶³ 2009 tas civilsamhället som begrepp upp i propositionen. Med civilsamhället menas de organisationer som varken sysslar med verksamhet i vinstdrivande syfte, eller vars verksamhet är en del av det offentliga, dessa organisationer kan dock få offentliga medel för att bedriva sin verksamhet.¹⁶⁴ Angående den kommersiella kulturen går många åtgärder 1974 ut på att motverka marknadens negativa verkningar. En del av detta är att avsätta offentliga medel till kulturskaparnas försörjning.¹⁶⁵ 2009 innebär politiken för kulturskaparnas försörjning istället åtgärder som syftar till att kulturskaparna i första hand ska finna sin försörjning på marknaden, alltså inte av offentliga medel.¹⁶⁶

¹⁵⁹ Prop. 2009/10:3, s. 85.

¹⁶⁰ Prop. 2009/10:3, s. 80-85.

¹⁶¹ Prop. 2009/10:3, s. 86-105.

¹⁶² Prop. 1974:28, s. 303-307.

¹⁶³ Prop. 1974:28, s. 315-316 och 360.

¹⁶⁴ Prop. 2009/10:3, s. 39.

¹⁶⁵ Prop. 1974:28, s. 365-368.

¹⁶⁶ Prop. 2009/10:3, s. 53 och 57.

7 Slutsatser

7.1 Kulturpolitik och samhällets tre sfärer

Uppsatsens frågeställning handlade om två kulturpolitiska propositioners syn på vilken eller vilka av samhällets tre sfärer som ska finansiera och organisera kultur, och om det skett förändringar av denna syn.

Uppsatsen av Angelica Holm Johansson kommer fram till att kulturpolitikens syn på marknaden var negativ 1974. På 1990-talet var dock synen marknaden inte riktigt lika negativ inom kulturpolitik.¹⁶⁷ De slutsatser som presenteras av Holm Johansson kan sägas vara början på en trend, med en allt mer positiv syn på marknaden i förhållande till kulturens om slagit igenom i propositionen från 2009, såsom den analyserats i denna uppsats.

Jim McGuigan beskriver en kulturpolitik som i Storbritannien innebär att fokus flyttas från staten till marknaden,¹⁶⁸ en utveckling som bland annat inneburit att man satsat mer på att få företag att sponsra kulturlivet.¹⁶⁹ *Tid för kultur* tar upp sponsring av kultur, och menar att den är mer omfattande i andra länder och det vore positivt mer privata pengar också i Sverige kunde finansiera kulturen.¹⁷⁰ Detta visar på en annan syn på offentliga medel, liksom en annan syn på marknaden. Finansieringen av kultur år 2009 bör i högre grad göras med medel från marknaden som del av samhället. Den kulturpolitik som presenterades i propositionen på 1970-talet innebar istället ett större offentligt ansvarstagande när det gäller finansieringen av kultur.

Även om finansieringen görs med offentliga medel kan organiseringen av kulturen göras av aktörer i samhällets två andra sfärer. Att styra över och organisera det civila samhället utan att det förlorar sin ideella karaktär, och därmed också det som värderas högt, är svårt. Att stödja det genom finansiering är då en möjlighet, på 1970-talet betonades särskilt folkrörelserna betydelse för kulturen. Propositionen från 1974 uttrycker tydligare att offentliga medel ska finansiera ideella organisationer och föreningar.¹⁷¹ Jenny Johannisson och Ants Viirman beskriver en kulturpolitisk utveckling som liknar den som beskrivs i denna uppsats, marknaden tar politiken 1974 avstånd ifrån, civilsamhället värnas genom att det offentliga bidrar till dess finansiering.¹⁷² Kulturpolitiken från 2009 värderar också civilsamhället högt, men uttrycker inte på samma sätt att offentliga medel ska finansiera verksamheten som bedrivs inom det. Detta som en del av den ökade distansen mellan staten och ekonomin, i förändringen av sfärernas förhållande till varandra. Politiken vill öka avståndet, både organisatoriskt och finansiellt till kulturområdet.¹⁷³

Angående begreppet civilsamhälle och svårigheten med att definiera det, så skrivs det i propositionen från 1974 ”Föreningar, organisationer och andra grupper”¹⁷⁴, om vad som i uppsatsen kan kallas civilsamhälle. I propositionen från 2009 ges en definition: ”Med

¹⁶⁷ Holm Johansson 2005, s. 60-61.

¹⁶⁸ McGuigan 1996, s. 51-53.

¹⁶⁹ McGuigan 2004, s. 38-47.

¹⁷⁰ Prop. 2009/10:3, s. 13.

¹⁷¹ Prop. 1974:28, s. 99.

¹⁷² Johannisson & Viirman 2008, s. 15-19.

¹⁷³ Prop. 2009/10:3, s. 13.

¹⁷⁴ Prop. 1974:28, s. 315.

det begreppet avses organisationer och aktörer som varken bedriver vinstdrivande verksamhet eller är en del av det allmänna. Många gånger får verksamheterna dock bidrag från allmänna medel.”¹⁷⁵, liknar den beskrivning som ges av Jim McGuigan: ”civil society, contrasted with the state but not reducible to the market, being somewhere in between”¹⁷⁶ Svårigheten att definiera begreppet kvarstår dock.

McGuigan talar också om hur den kulturpolitiska utvecklingen inneburit att staten istället för att subventionera kultur investerar i kultur, för att denna näring ska ge utdelning.¹⁷⁷ Uppsatsen *Kulturpolitik som instrument* kommer fram till en liknande slutsats, då kulturpolitiken enligt *Tid för kultur* förs för att uppnå ekonomiska mål, enligt teorin att all kulturpolitik är instrumentell, att kulturpolitik förs för att uppnå mål inom andra politiska områden, till exempel regional ekonomisk utveckling.¹⁷⁸ Även i propositionen *Den statliga kulturpolitiken* kan instrumentell politik ses, men med annat mål, då det i propositionen från 1974 uttrycks att kulturpolitiken ska bidra till en ökad jämlikhet i samhället. För att uppnå detta måste det offentliga ta ett större ansvar för kulturen, liksom att marknadens inflytande måste minska, då marknaden anses verka mot jämlikhet i samhället. Denna sammansättning av marknad och offentlighet bestämmer även en del om hur välfärdsstaten fungerar.

7.2 Kulturpolitik som en del välfärdsstaten

Välfärdsstaten har förändrats sedan den etablerades efter andra världskriget, förändringar som beskrivs av Bob Jessop och Jacob Torfing¹⁷⁹. Jessop beskriver två idealtyper av välfärdsstater, *Keynesian Welfare National State*, KWNS och *Schumpeterian Workfare Postnational Regime* SWPR, där den första typen KWNS allt mer börjar ersättas av SWPR.

Grundläggande för KWNS är det nationella inslaget. En förändring av välfärdsstaten till en SWPR innebär att det postnationella inflytandet ökar.¹⁸⁰ I förändringen av välfärdsstaten minskar det nationella inflytandet till förmån för politisk styrning på andra nivåer. Förändring har på detta område skett i kulturpolitiken. Departementschefen lade 1974 till ett mål om internationella kontakter på kulturområdet, något sådant mål hade inte föreslagits av Kulturrådet, men departementschefen påpekar att det är institutionerna själva som ska stå för det internationella samarbetet,¹⁸¹ alltså inte i första hand politiska samarbeten mellan gränserna. Det internationella samarbetet är 2009 mer tydligt, flera mellanstatliga organisationer nämns¹⁸², däribland EU som är ett mellan- och överstatligt samarbete som särskilt påverkat den svenska politiken, inte bara på kulturområdet. SWPR innebär också att lägre regionala nivåer får större inflytande¹⁸³. Ett stort kommunalt och regionalt inflytande över kulturpolitiken var uttalat 1974, stort regionalt och kommunalt ansvar för kulturområdet togs redan, till exempel genom

¹⁷⁵ Prop. 2009/10:3, s. 39.

¹⁷⁶ McGuigan 2004, s. 51.

¹⁷⁷ McGuigan 1996, s. 59-67.

¹⁷⁸ Agborg och Bolander 2011, s. 63-64.

¹⁷⁹ Jessop 1999 och Torfing 2004.

¹⁸⁰ Jessop 1999, s. 349-356.

¹⁸¹ Prop. 1974:28, s. 327, 363 och 376

¹⁸² Prop. 2009/10:3, s. 80-85.

¹⁸³ Jessop 1999, s. 356.

folkbiblioteken och detta var skäl till att inte lagstifta på kulturområdet.¹⁸⁴ 2009 ville regeringen ytterligare utveckla detta regionala inflytande.¹⁸⁵

Det regionala betonas 2009 även i ett annat sammanhang, kulturen kan bidra till sysselsättning och tillväxt i regionerna. Kulturen ses som en näring, som en del av marknaden som bidrar till, och ska bidra till sysselsättning och välbefinnande.¹⁸⁶ 1974 är synen en annan, kulturen ska inte vara, eller behöva vara en del av marknaden. Kulturen får kosta samhället offentliga medel, istället för att vara en näring som bidrar till samhället. 1974 sågs kulturpolitiska åtgärder som en del av välfärdspolitik, värda att använda offentliga medel till.¹⁸⁷ Torfing menar att synen på användandet av offentliga medel i välfärdsstaten har förändrats, att använda mindre offentliga medel är ett mål i sig i den förändrade välfärdsstaten.¹⁸⁸ 2009 menar kulturpolitiken att det är positivt om mindre offentliga medel används inom kulturområdet.¹⁸⁹

Den nya välfärdsstatens syn på offentliga medel syns även i 2009 års syn på kulturskaparnas försörjning. 2009 är regeringen tydlig med att arbetslinjen gäller även för kulturskapare.¹⁹⁰ Olika insatser som görs syftar i första hand till att stödja kulturskaparna att finna sin försörjning utanför den offentliga sektorn.¹⁹¹ 1974 uttrycker kulturpolitiken istället åtgärder som innebär att offentliga medel används till åtgärder som ger kulturskaparna inkomster.¹⁹² Denna skillnad visar också på förändringen från en efterfrågestyrd ekonomisk politik enligt KWNS, där offentliga medel används för att styra efterfrågan på arbetsmarknaden, som 1974 år kulturpolitik innebär, till en ny politik. SWPR innebär istället en mer flexibel arbetsmarknad, med mer fokus på näringslivets villkor.¹⁹³ 2009 års kulturpolitik innebär att kulturarbetarna ska finna inkomst genom samarbete med näringslivet, på marknaden.¹⁹⁴ Som en del av förändringen av välfärdsstaten menar Torfing att välfärdsstatens uppgift gått från vad Esping-Andersen kallade dekommodifiering, till att nu vara rekommodifiering. Välfärdsstatens uppgift var från början att minska medborgarens beroende av marknaden för sin inkomst, till att numera göra arbetsmarknaden mer flexibel så att medborgaren åter är beroende av marknaden, som Torfing även kallar från ”welfare” till ”workfare”.¹⁹⁵

De tre sfärernas sammansättning skapar välfärdsstatens funktion, dessa tre sfärer utgör även samhället som helhet. Synen på sfärerna är delvis annorlunda i kulturpolitiken från 1974 i propositionen *Den statliga kulturpolitiken* jämfört med nuvarande statliga kulturpolitik, som föreslogs 2009 i propositionen *Tid för kultur*. Inom den offentliga sektorn är fokus decentralisering stort, både 1974 och 2009. Gällande finansiering skiljer sig politiken åt, mindre offentliga medel ska gå till kulturen 2009. Synen på civilsamhällets inflytande över kulturen är positiv både enligt kulturpolitiken i *Den*

¹⁸⁴ Prop. 1974:28, s. 304 och 359-360.

¹⁸⁵ Prop. 2009/10:3, s. 33-35.

¹⁸⁶ Prop. 2009/10:3, s. 72 och 76.

¹⁸⁷ Prop. 1974:28, s. 295 och 387.

¹⁸⁸ Torfing 2004, s. 27.

¹⁸⁹ Prop. 2009/10:3, s. 13.

¹⁹⁰ Prop. 2009/10:3, s. 53.

¹⁹¹ Prop. 2009/10:3, s. 53, 57 och 73.

¹⁹² Prop. 1974:28, s. 367-368.

¹⁹³ Jessop 1999, s. 349-356.

¹⁹⁴ Prop. 2009/10:3, s. 53.

¹⁹⁵ Torfing 2004, s. 28-29.

statliga kulturpolitiken och i *Tid för kultur*. Den största skillnaden kan sägas vara synen på marknadens inflytande över kulturen, där den i huvudsak ses negativ 1974, men år 2009 ses som den sfär som tillsammans med kulturen kan skapa tillväxt.

8 Vidare forskning

I uppsatsen görs analysen av två kulturpolitiska propositioner, från 1974 och 2009, en mer omfattande analys kunde även innehålla den kulturpolitiska proposition som kom på 1990-talet. I den kulturpolitiska propositionen från 2009 beskrivs hur arbetslinjen även gäller för kulturskapare och att dessa i större utsträckning bör finna sin försörjning på marknaden, vidare forskning kunde innebära att undersöka denna politik närmare och vad det praktiskt innebär för kulturarbetarnas arbetsmarknad. Det internationella inflytandet på det kulturpolitiska området har sedan 1970-talet blivit mer framträdande, intressant kunde vara att undersöka Europeiska unionens kulturpolitik, hur omfattande denna är, om den är överstatligt eller mellanstatligt beslutad och hur den förhåller sig till den svenska kulturpolitiken.

Sammanfattning

Uppsatsen handlar om svensk, statlig kulturpolitik. Utgångspunkten är att kulturpolitik är en form av välfärdspolitik och problemformuleringen handlar om hur välfärden förändrats och hur detta påverkar förutsättningarna för kulturpolitiken. Välfärd finansieras och organiseras i olika delar av samhället, i tre olika sfärer som kan sägas utgöra samhället som helhet. Dessa tre sfärer är den offentliga sfären, den ekonomiska som kallas marknaden och den sfär som utgörs av det civila samhället. Syftet är att göra en analys av hur den statliga kulturpolitiken såg ut på 1970-talet, jämfört med hur den ser ut idag och undersöks görs två kulturpolitiska propositioner *Den statliga kulturpolitiken* från 1974 och *Tid för kultur* från 2009.

De ekonomiska och politiska förutsättningarna för kulturpolitiken ges avsnittet Bakgrund. På 1950-talet gick det bra för Sverige ekonomiskt och den välfärden byggdes ut samtidigt som kulturpolitiken diskuterades allt mer. På 1970-talet lades den kulturpolitiska propositionen fram inför riksdagen, samtidigt som den svenska, liksom den internationella ekonomin uppvisade problem. Sverige bytte regering flera gånger under perioden från 1970-talet fram tills idag, men den förändrade ekonomiska politiken var gemensam. De teoretiska utgångspunkterna innebär att samhället består av tre sfärer, hur dessa utvecklas beskrivs i uppsatsen med hjälp av Karl Polanyis *Den stora omdaning*. Välfärdsstaten och förändringen av denna beskrivs med hjälp av två av Jacobs Torfings texter och Bob Jessops två idealtyper av välfärdsstater, *The Keynesian Welfare National State*, KWNS och *Schumpeterian Workfare Postnational Regime*, SWPR. Metoden är att med hjälp av samhällets tre sfärer som idealtyp göra en idéanalys av de två kulturpolitiska propositionerna.

En genomgång av tidigare forskning görs, där texter som behandlar kulturpolitik utifrån samhällets tre sfärer och svensk kulturpolitik beskrivs, liksom uppsatser skrivna om svensk kulturpolitik. Analysen av de två propositionerna görs enligt uppdelningen av

vad propositionerna anger för skäl till att föra politik på kulturområdet, vilka mål som finns med kulturpolitiken och vilka åtgärder som bör genomföras för att uppnå dessa mål. I propositionen *Den statliga kulturpolitiken* från 1974 var anledningen till kulturpolitik ett ojämlikt samhälle, även på kulturområdet och det övergripande målet blev då en kulturpolitik som bidrar till ett jämlikare samhälle. Marknadens inflytande på kulturen anses problematisk, och åtgärder föreslås för att minska detta inflytande. Det offentliga får stort inflytande över kulturen. Kommunernas och civilsamhällets betydelse betonas 1974, men även i propositionen från 2009. Synen på marknaden är dock annorlunda, kultur på marknadens villkor anses snarare något bidrar till tillväxt och utveckling. Det offentligas inflytande bör istället minska.

Litteratur- och källförteckning

Agborg, Mette & Bolander, Malin, (2011). *Kulturpolitik som instrument: en idéanalys av propositionen Tid för kultur*; Borås: Högskolan i Borås. (Magisteruppsats i Biblioteks- och informationsvetenskap vid Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap 2010:54.)

Bergström, Göran & Boréus, Kristina (red.) (2005). *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. 2., [omarb.] uppl. Lund: Studentlitteratur

Eklund, Klas (2001). *Vår ekonomi: en introduktion till samhällsekonomin*. 9., [rev. och utök.] uppl. Stockholm: Prisma

Frenander, Anders (2005). *Kulturen som kulturpolitikens stora problem: diskussionen om svensk kulturpolitik under 1900-talet*. Hedemora: Gidlund

Frenander, Anders (2008). Kulturpolitikens ”långa våg”. I Beckman, Svante & Månsson, Sten (red.) *KulturSverige 2009: Problemanalys och statistik*. Linköping: Swedish Cultural Policy Research Observatory

Frenander, Anders (2011). Kulturpolitikens förvaltningsnivåer. I Frenander, Anders (red.). *Arkitekter på armlängds avstånd?: att studera kulturpolitik*. Borås: Institutionen Biblioteks- och informationsvetenskap, Högskolan i Borås

Jessop, Bob, (1999) The Changing Governance of Welfare: Recent Trends in its Primary Functions, Scale, and Modes of Coordination. *Social Policy & Administration*, Vol. 33, No. 4, s. 348-359.

Johannisson, Jenny & Viirman, Ants (2008). Makten över kulturpolitiken. I Beckman, Svante & Månsson, Sten (red.) *KulturSverige 2009: Problemanalys och statistik*. Linköping: Swedish Cultural Policy Research Observatory

Hedbom, Jakob & Lindroos, Erik (2010). *Folkbiblioteket i den statliga kulturpolitiken: En ideologianalytisk studie av propositionen Tid för kultur*. Borås: Högskolan i Borås. (Kandidatuppsats i Biblioteks- och informationsvetenskap vid Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap 2010:26.)

Holm Johansson, Angelica (2005). *Kultur och marknad i svensk kulturpolitik under 1970- och 1990-talen: En kontextuell ideologianalytisk studie*. Borås: Högskolan i

- Borås. (Magisteruppsats i Biblioteks- och informationsvetenskap vid Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap 2005:23.)
- Magnusson, Lars (2002). *Sveriges ekonomiska historia*. 3., [rev. och uppdaterade] uppl. Stockholm: Prisma
- Magnusson, Lars (2010). *Sveriges ekonomiska historia*. 4., [rev. och uppdaterade] uppl. Stockholm: Norstedt
- McGuigan, Jim (1996). *Culture and the public sphere*. London: Routledge
- McGuigan, Jim (2004). *Rethinking cultural policy*. Maidenhead: Open University Press
- Nilsson, Sven (2003). *Kulturens nya vägar: kultur, kulturpolitik och kulturutveckling i Sverige*. Malmö: Polyvalent
- Polanyi, Karl (2002). *Den stora omdaning: marknadsekonomins uppgång och fall*. 2. uppl. Lund: Arkiv
- Proposition 1974:28, *Den statliga kulturpolitiken: Kungl. Maj:ts proposition 1974:28*. (1974). Stockholm
- Proposition 2009/10:3, Sverige. Regeringen (2009). *Tid för kultur*. Stockholm: Regeringen
- Torfing, Jacob (2004). *Det stille sporskifte i velfærdsstaten: en diskursteoretisk beslutningsprocesanalyse*. Århus: Aarhus universitets förlag
- Torfing, Jacob (1999). *New theories of discourse: Laclau, Mouffe and Žižek*. Oxford: Blackwell